

फेब्रुवारी १९७३

172

वर्गणीदारांना महत्त्वाचा सूचना

दर खेपेस पुढील महिन्याचा 'चांदोबा' चालू महिन्याच्या शेवटच्या आठवड्यात ग्राहकांच्या पर्यावर पोष्टाने पाठविण्यात येतो. ग्राहकांस आमची बरीच विनंती आहे की, ठराविक तारखेपर्यंत अंक न मिळाल्यास पोष्ट ऑफिसला लिहून कळवावे व तसे केल्याचे आम्हालाही कळवावे.

डाल्टन एजंसीज

'चंद्रामासा बिल्डिंग' :: मद्रास - २६

डोकेदुखी?

डोकेदुखी, लवक, सर्दी आणि स्नायुदुखी यापासून लवत आराम मिळवा. वेदना होण्याचा मजगतर कणुकांवर पोळा. मोठ्या मिथिलातच हे बाहू काढेल. अमृतांजन हा नेत्रा ७० हून अधिक वर्षांचा साजीवीर परंपरा वसाय आहे. नेहमी घट बाजली येवही देवा. हकीमजी साराज बाटलीत जायि बाफक किमतीक कुदसुवीत डोकेदुखी मिळते.

अमृतांजन — वेदना, सर्दी व कणुकां यापासून आराम देणारे १० शीबची घटकानि एक गोप्य !

अमृतांजन

आपणास त्वरित आराम देईल

चांदोबा

संस्थापक : नानिरेडु

संचालक : 'चक्राचो'

मा अंकातील 'वेताळ कथा' लिखा नावाप्रमाणे अथदोच 'राक्षस विवाह' नाही. युक्ती व पाडस यांचे उदाहरण स्वरूप अशी एक सुंदर गोष्ट आहे.

या अंकाबरोबर 'एका दिवसाचा सुलतान' ही दीर्घकथा संपत आहे. पुढील अंकापासून भरवस्तानाच्या लोक कथांपैकी एक नवीन दीर्घकथा सुरू करण्यात येईल.

विद्वान माणसाच्या देखील व्यवहार कौशल्य असावे लागते हे 'व्यवहार कौशल्य' गोष्टीत जाचवे.

वर्ग : २२ संपुवारी १९७३ अंक : ८

डरवलेली अंगठी

एका ठावर राजाच्या पदरी इल्लू आणि मल्लू नावाचे दोन नोकर होते. दोघे विश्वासपात्र नोकर होते. परंतु राजाची मर्जी कां करिणास ठाऊक, इल्लूवर आस्त होती.

एकदा राजाने दोघांना बोलाविले. व म्हणाला—“जा, तुम्ही आपापल्या घरी जाऊन चार दिवस बायकापोरांबरोबर राहून या. चार दिवसांनी एक मेळावा आहे, तेव्हा या.” असे सांगून राजाने दोघांना इनाम म्हणून एकेक वस्तु दिली. इल्लूला एक दगड मिळाला आणि मल्लूला सुरणाचा कांदा मिळाला. दोघे आश्चर्य करीत राजाचा निरोप घेऊन आपापल्या गावी निघाले.

इल्लूला राजाने इनाम म्हणून एक दगड कां दिला हे कळले नाही. त्याला त्याद्वल राग आला. त्याने ओझे उचलून नेण्यापेक्षा

तो कोठेतरी ठेवून देण्याचे ठरवून त्याने एका झुडपात तो ठेवून दिला.

ते पाहून मल्लू म्हणाला—“बरे, हा सुरणाचा कांदा तरी कमी वचनाचा आहे का? पण त्याची माजी कसून तरी कांदा येईल. म्हणून तू पाहिजे तर हा घे. मी राजाने दिलेला दगड ठेवून घेतो.”

इल्लू त्या गोष्टीस कबूल झाला आणि दोघांनी परस्परांच्या वक्षसाची अदलाबदल करून घेतली. इल्लूच्या बायकोने सुरणाची माजी केली आणि दोघांनी ती खाऊन टाकली. मल्लू घरी गेल्यावर चांदण्यात बसून तो दगड खालीवर करून पाहू लागला, तेव्हा त्याला दगडाला एक चीर गेलेली दिसली आणि आस काही चमकत्यासाखा भास झाला. त्याने काळजीपूर्वक ती दगड उचलून पाहिला तेव्हा त्याला आठ सोन्या चांदीचे दागिने दिसले.

मी ह्या म्हणून त्याला राजाने हे दागिने गुप्तपणे दिले होते. पण आपलेच मणीच वसवतार आहे, म्हणून ते आपल्याला मिळाले.

चार दिवसांनी दोघे महाराजांच्या आज्ञेप्रमाणे मेळाव्यास भाग घ्यायला आले. मेजवानी बालू होती. एका जागी पंगतीत मल्लू बसला होता. त्याच्या अंगावर इल्लूला दिलेले सोन्याचे दागिने पाहून राजाला आश्चर्य वाटले. त्याने त्याला विचारले—“तुला हे दागिने कोठे व कसे काय मिळाले रे?”

मल्लूने खडलेली गोष्ट बशीच्या तशी सांगितली. इल्लूने स्वसुरीने टाकून दिलेला

दगड त्याने कसा उचलला आणि सुरणाच्या कांदाबरोबर इल्लूने दगडाची बदला बदल कशी करून घेतली ते सांगितले. इल्लूने माफी मागितली व राजाने त्याला क्षमा-पत्र केली. परंतु राजाला मल्लूला फुकटात मिळालेले दागिने पाहून राग आला. म्हणून राजा मेजवानी संपल्यावर त्याला बोलावून म्हणाला—“तू इल्लूपेक्षा जास्त समजूतदार निघालास म्हणून तुला मी ही अंगठी बक्षिस देतो. ही तू संभाळून ठेव आणि एका आठवड्या-नंतर पुन्हा मी बोलवीन तेव्हा घेऊन येऊन मला दाखव. परंतु जर का तू ती दाखविली नाहीस तर तुझे डोके उडविले जाईल.”

राजाने बापल्यावर राग काढण्यासाठी हा उपाय केलेला दिसतो आहे हे मल्लूने ओळखले. तरी काही बोलला नाही व ती अंगठी कोणाच्या नजरेस पडू नये यासाठी त्याने ती लपवून ठेवण्याचे ठरविले.

रात्री त्याची बायको व मुले शोपी गेल्यावर त्याने घराच्या भिंतीला एक लहानसे भोक करून त्यात अंगठी ठेवली व ओली माती करून भोक पुन्हा लपलेला कळ-
णार नाही अशा तऱ्हेने बुजवून सारखे करून ठेवले. उजाडण्यापूर्वी ओली माती बाळून गेली, म्हणून बुजविल्याचे जिह्मबुद्धा राहिले नाही. तेव्हा त्याला जिवाला थोका नसल्याचे समाधान वाटले.

Fullscrean 127 X 8 172

कोला बोलवून सांगितले की तिच्या नवऱ्याने घरात अंगठी कोठे लपवून ठेवली आहे ती हुडकून आणून चिली तर तिला पुष्कळसे सोने द्याम म्हणून दिले जाईल. त्याने तिला बजावून ठेवले की अंगठीची किंवा ती हुडकून दिल्याबद्दल मिळालेल्या इनामाची गोष्ट तिच्या नवऱ्याला कळता कामा नये. एकदम इतके सोने कोठून मिळाले हे मागाहून जेव्हा त्याला कळेल तेव्हा तो जानपुर्वकित होईल.

मल्लूच्या बायकोला राजाच्या मनातला सरा हेतू तिच्या नवऱ्याचा जीव घेण्याचा होता हे माहीत नव्हते. म्हणून तिने घरी गेल्यावर नवऱ्याचे कपडे, पेटी वगैरे सर्व जागा हुडकून पाहिल्या, परंतु तिला ती अंगठी सांपडली नाही. म्हणून रात्री नवरा आल्यावर तिने नवऱ्याला विचारले—“कां हो, तुमच्याजवळ जी अंगठी आहे ती आम्हांला सुद्धा कळू नये अशी ठेवली आहेत काढते लपवून?”

मल्लूच्या बायकोने अंगठी पाहिली असावीशी वाटले. म्हणून एवढेच म्हणाला—“भिंतीत लपवून ठेवली आहे.”

कुस-चा चिन्ही मल्लू कामावर निघून गेला तेव्हा त्याच्या बायकोने घराच्या सर्व भिंती लक्षापूर्वक पाहिल्या आणि जिथेजिथे

पाहिली. सर्वतो एका जागी अंगठी सांपडलीच. तिने ती लगेच राजाला नेऊन दिली.

राजाने अंगठी ठेवून घेतली आणि तिला बक्ष्य दिल्याप्रमाणे पुष्कळसे सोने बक्षिस म्हणून दिले. ती आनंदाने ते सोने नेऊन घरी आली आणि घराच्या परसात एक नेताचा खड्डा खणून तिने ते सोने पुन्हा ठेवून दिले.

बरोबर एका आठवड्यानंतर राजाने तोकाला मल्लूकडे पाठवून अंगठी नेऊन यायला सांगितले.

मल्लूने खुर्ग्याचा बागी भित खणून पाहिली पण तेथे अंगठी नव्हती. तो

एकवम ओरडला—“आपले आयुष्य आजच संपणार!”

त्याने बायकोला बोलावून, तिने अंगठी कोठे पाहिली वाहे का विचारले. परंतु नवरा मारील या भीतीने तिने अंगठीची गोष्ट नवऱ्यापासून लपवून ठेवली. मल्लू निराश होऊन राजाकडे गेला. म्हणाला—“महाराज! माझी अंगठी कोठे दिसत नाही.”

राजा म्हणाला—“तरमग, तुला शिक्षा भोगावीच लागणार!”

मल्लू हात जोडून म्हणाला—“मला शिक्षा कवूल आहे. पण एका दिवसाची मुदत दिलीत तर हवी आहे. मी आपली कामे ठरकून घेतो व शिक्षा भोगण्यास तयार होऊन हजर होतो.”

राजाने एक दिवसाची मुदत दिली व म्हणाला-“ज्या सकाळच्या जांत अंगठी आणून दाखविली नाहीस तर चांडाळास तुझ्याच घरी पाठवीन.”

मल्लू अत्यंत दुःखी होऊन घरी गेला. त्याने विचार केला की उद्यां सरावेच लागणार. आज ओढ्यावर जाऊन एखादा मोठा मासा पकडून खावा आणि मनातली एवढी इच्छा तरी पुरी करून घ्यावी. त्याप्रमाणे त्याने बळ आणून पाण्यात टाकला आणि आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे एक मासा गिळात जडकला. मल्लूला कांर आनंद झाला. त्याने घरी जाऊन स्वतःच मासा कापून शिजवून खावे ठरविले व बायको येथ्यापूर्वी घुरी घेऊन मासा कापला. परंतु त्याचे भाव्य बलवत्तर होते, म्हणून मासाच्या पोटातून अंगठी बाहेर आली. तो अंगठी हातात घेऊन मोठ्याने ओरडला-“माझे आयुष्य वाढले! अंगठी सांपडली.”

तो तसाच “आयुष्य वाढले, अंगठी सांपडली!” असा ओरडत राजाकडे गेला

ही च्या अंगठी! आता माझी शिक्षा रद्द करावी.”

मल्लूच्या पाठीपाठ मोठी गर्दी राज-वाड्यात शिरली होती. राजाने सर्वांसमक्ष त्याची शिक्षा रद्द केली. परंतु ती अंगठी मल्लूला मिळाली कशी, हे राजाला कळले नाही. त्या दिवसापासून मल्लूच्या विरुद्ध काही न करण्याचे राजाने ठरविले.

साले असे की मल्लूच्या बायकोने अंगठी आणून बिल्यावर राजाने ती अंगठी उद्या-जवळच्या तिनईवर ठेवून दिली होती. त्या दिवशी रात्री एक उंदीर तिनईवर आला व त्याचा धक्का लागून अंगठी पाण्याच्या मडक्यात पडली. दुसऱ्या शिबशी सकाळी राजाच्या नोकरांनी निर्याप्रमाणे मडक्यातले पाणी ओढ्यात फेकून दिले आणि मडके खुलून ताजे पाणी भरून ठेवून दिले. राजाला ती गोष्ट माहीत नव्हती. म्हणून मल्लूला अंगठी कशी मिळाली हे राजाला कळले नाही व त्याला कल्पनापण करता आली नाही

असे कां?

एका गांवी श्यामराव नावाचे इनामदार रहात असत. त्यांना स्वतःचीच फिकीर बसत असे. इतरांच्या सुखदुःखाची किंवा शैवलीकिकाची पर्वा नसे.

त्या गांवी सोमू नांवाचा एक गरीब तपन मनुष्य रहात असे. तो शेजारांभायच्या लोकांना होईन तेवढी मदतच करी. म्हणून गांवकरी त्याची विचारपूस करीत. सोमूने कोणाकडून चपकाराची फेड म्हणून कधी अपेक्षा ठेवली नाही.

एकदा सोमूला परगावी जावे लागले तेव्हा गांवभर लोक परस्परांमधे विचारीत, सोमू कोठे गेला? टाऊक? कोठे आकारी रिजारी तर नाही पडला?

ते ऐकून स्वाक्षरच रगामरागना बांधव वाटले. त्यांच्या बायकोनेच एकदा त्यांनाच विचारले-“काम हो, सोमू, बरेच दिवस झाले, विसरा नाही!”

लोकांच्या कुपेवर पोट भरणाऱ्या सोमूची एवढी चवकशी गावकरी करतात आणि शोभाय्यवलीपथ करते हे पाहून श्यामराव विचार करू लागले, असे कां?

त्यांनी, स्वतः परगावी जाऊन लोक आपली अशीच चवकशी करतात का पाहण्याचे ठरविले आणि एक जाळवड्यावर परगावी निघून गेले. परंतु परत आल्यावर त्यांना कोणी विचारले नाही की इनामदार, इतके विषय कोठे दिसतात नाही नमरे! त्याच वेळी रासू नावाचा एक जेतकरी जमीन वेताना दिसला. इनामदारांनी त्याला विचारले-“काम रे, गावातली काही खबरदात?”

“अहो, कळले का तुम्हांला? सोमू कालच परत आला!” रासू म्हणाला.

“मी एक आठवडाभर नाकास नव्हतो रे!” इनामदार म्हणाले.

“असे होय! पण कोणी काही म्हणत नाही!” रासू म्हणाला.

इनामदारांच्या तारी लक्षात आले नाही का हस करूक असा कां?

अमरवाणी

उत्तमम् स्वाजितम् वित्तम्,
मध्यमम् पितुराजितम्,
अधमम् भ्रातृवित्तं च,
स्त्री वित्तं मनयाधमम्

॥ १ ॥

[स्वतः मिळविलेले धन उत्तम प्रतीचे धन असते; पैतृक संरक्षी मध्यम प्रतीचे धन असते; भावाची मिळकत अधम प्रतीचे धन असते आणि स्त्रीचे धन हे अधमात अधम धन होय !]

उत्तमम् कुलं विद्याया,
मध्यमम् कृषिं नाणिजात्,
अधमम् सेवकावृत्तेः,
मृत्युं स्त्रीर्घोषजोचनात्

॥ २ ॥

[विद्याधन हे उपजीविकेचे उत्तम साधन, कृषिनाणिज्य मध्यम दर्जाचे आणि कोणाची सेवा अधम दर्जाचे (आहे). परंतु बोरीचा धंदा करून जमण्यापेक्षा मरण आलेले (श्रेयस्कर होय) !]

उत्तमे क्षणकोपस्यात्,
मध्यमे घटिकाउद्यम्,
अधमे स्या दहोरात्रम्,
पापिष्ठे मरणान्तकम्

॥ ३ ॥

[उत्तम माणसाचा राग क्षणभर टिकतो; मध्यम माणसाचा दोन घटकांभर राहतो; अधम माणसाचा राग एक दिवस व रात्रभर असतो; परंतु जो पापी मनुष्य असतो त्याचा राग मरणपर्यंत टिकतो.]

यक्ष पर्वत

[७]

[मांत्रिक न केसाल भूत दोघांना हुडकत निघतेले खड्गवर्मा आणि जीवदत्त शत्रू न दिसल्याने गुहेत निराश होऊन बसले नाहीत. गुहेत त्यांना चोरनाट संभवली आणि त्या वाटेने ते वास्तव्यासत गुहेच्या दुसऱ्या टोकाला आले. तेथे त्यांना एक जुनाट पडके नवर दिसले. त्या मथरतल्या पुजारीनीने खड्गवर्मा आणि जीवदत्त दोघांना सकल येऊन बायला मांत्रिकाचा आता कैली आणि तो निघाला. पुढे—]

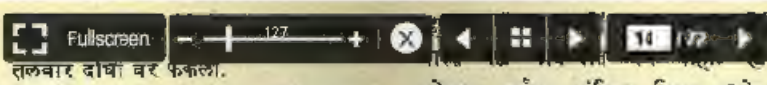
त्या जुनाट पडक्या नवरानाडे आम्हारे- येत होता, दोन तीन मिनिटे दोघे आपल्याच चकित होऊन पहात जीवदत्त हे विचारात गर्क होऊन मीन उभे होते. नवर कोणत्या काळातले व याची अशी त्याच वेळी ते उभे होते त्या जागेच्या दुर्गंत कां झाली असावी या चिपरी विचार दगडी चितीवर कोणती तरी जड वस्तू करू लागला. परंतु खड्गवर्माच्या मनात त्या मांत्रिकाला आणि त्याच्या बरोबरच्या त्या केसाल भुताला ठार करून त्या गुहेतून लवकर निघून जावे हा एकच एक विचार तो आवाज ऐकताच खड्गवर्मा चटकिरी उठून उभा राहीला व जीवदत्तला म्हणाला—

“जीवदत्त! कसला रे तो आवाज? ते दोघे दुष्ट आपल्यावर जोरासारखे हल्ला करण्याच्या विचारात आहेत की काय?”

“त्या मांत्रिकाला व त्याच्या त्या केसाळ भूताला दिवसा दवळण आपल्यावर असा हल्ला करण्याची हिंमत होईल असे वाटते का तुला? तरी आपण सावध राहीले पाहिजे.” असे म्हणत जीवदत्त भितीजवळ जाऊन पाहू लागला. त्यांनी भितीवरून पलीकडे डोकावून पाहिले त्याच वेळी मांत्रिक त्या भितीवर उडी मारून चढून बरडावून म्हणाला—“भा रे मानवांनो! तुम्हां दोघांना केसाळ भूतासमोर आता बली

खड्गवर्माने आपल्या तलवारीने मांत्रिकाने फेकलेली तलवार बाजूला ढकलून दिली व म्हणाला—“मुख मांत्रिका! तू बळी देशावर कोणाचा? स्वतःच मृत्यूच्या मुखात उडी घेतली आहेस.” असे म्हणत त्याने मांत्रिकाचा हात धरून त्याला खाली ओढले. मांत्रिक ‘ओय ओय’ ओरडत खाली बादलला. त्याला उठवेच ना.

भितीच्या भा बाजूला ही गोष्ट नालू असता पलीकडे कोणी तरी कोलल्याचा आस झाला—“अरे, खुळथा मांत्रिका! त्यांना ठार करू नकोस! पुजारिणीने त्यांना जिवंत धरून आणायला नव्हते का सांगितले?”

मध्यतरी त्याच्या गुरूवर आलेला प्रसंग माहित नसल्यामुळे केसाळ भूत “बळी, बळी, बळी” असा ओरडत भाकडासारखा उडी मारून भितीवर चढून उभा राहला.

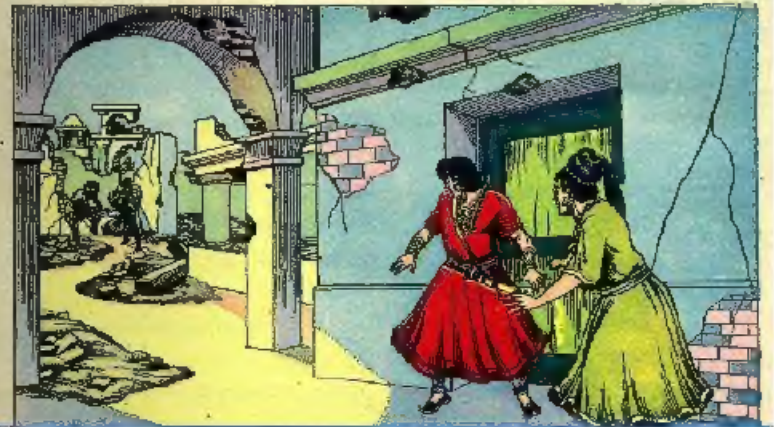
आपल्या गुरूला जमिनीवर उळमळत पडलेला पाहून केसाळ भूत भाकडासारखे ‘किचकिच’ करीत असता जीवदत्तने त्याला त्याचे दोन्ही पाय धरून खाली ओढले व ते खाली पडू लागल्यावरही त्याच्या कंभरेत इतक्या जोराने लाच मारली की ते कंभरे मोडून खाली पडले. नंतर खड्गवर्माने

प्रदेशात सर्वच मांत्रिक दिसत आहेत. भितीपलीकडला आवाज सुरू ऐकलासच. आपण त्या पडक्या घरांमध्ये कोठे तरी त्यांच्या दृष्टीभाड निघून जाऊ या.”

त्याप्रमाणे दोघे त्या पडक्या घरांकडे धावले. एका दारात उभे राहून मांत्रिकांची टोळी पाठीमागून येत तर नाही हे पाहून घेतले. त्यांना भितीजवळ दोन्ही हातांनी कंभरे धरून कण्ठत उभे असलेले केसाळ भूत आणि उठता येईनासे झाले म्हणून दोन्ही हात जमिनीवर आपटीत आणि ओरडत पडलेले मांत्रिक त्या दोघांशिवाय आणखी कोणी दिसला नाही.

“भितीपलीकडून आलेली सूचना ऐकलीस ना तू? त्या सूचनेवरून आपल्याला या पडक्या इमारतीत राणीसारखी राहणारी पुजारिणी कोठेतरी राहते आहे आणि तिने आपल्याला ठार करू नका, असे सांगितल्याचे कळले. तेन्ना आपण सावधगिरीने ती पुजारिणी कशी काय आहे व कोठे आहे हे पाहून तिलाच धरता आले तर पाहू या.” जीवदत्त म्हणाला.

त्यानंतर दोघे, शत्रू कोटून अवाक हल्ला करतात याचा अंदाज लावीत जागच्या जागी उभे राहिले. परंतु कोटून ही शत्रू येत असल्याची चाहूल लागली नाही. केसाळ भूत व मांत्रिक आपल्या नशिवाला दोघे दैत तडफडत होते. त्या आवाजा-

शिवाय इतर कोणता ही आवाज श्राना ऐकू आला नाही.

खड्गवर्मा, दोघे उभे होते त्या दाराकडे लक्षपूर्वक पाहून म्हणाला—“जीवदत्त! ही लाकडी नळकट दार पाहिलीस का? या दारापलीकडे इमारतीत जायला नक्कीच वाट असणार. उघडून पाहू वा का?”

“त्याशिवाय दुसरे करण्यासारखे आहे तरी काय? त्या मांत्रिकाला आणि त्या भुताला त्यांच्या तशिवानवर सोडून देऊ या आणि इतर कोण कोणे आहेत, हे पाहू वा. दारे जरा सावधगिरी बाळगूनच उघडली पाहिजेत. कारण मांत्रिकांची टोळी दारा-

घरून बसली असले.

खड्गवर्माने एका हातात तलवार उपसून धरली आणि दुसऱ्या हाताने दार जोराने कोटले. परंतु दाराचा ‘किरकिर’ असा थोडा आवाज झाला, तरी ती उघडली मात्र नाहीत.

“दारे आतून कधी लावल्यामुळे बंद असतील, परंतु ते आपल्या लक्षात कसे काय आले नाही?” असे म्हणत जीवदत्तने दोन्ही हातांनी खूप जोराने दोन्ही दारे कोटली. तेव्हा जोराने ‘खाडकनू’ करीत दारे एकदम उघडली.

दोघे जवरळा ओलांडून आत गेले. ते एक मोठे अगदी रिकामे दालन होते. त्यात गेल्या कित्येक वर्षांत कोणो मनुष्य राहिल्याचे चिन्ह मुळा दिसत नव्हते. जिकडे पहावे तिकडे जळमटे होती आणि लोंबकळायला जाया होती तेथे बटवाघळे लोंबत होती. दालनाच्या टोकाला एक दार मोडकळीस येऊन सरकलेले आणि सताड उघडे असलेले दिसले.

“आतां वाट पाहण्यात अर्थ काय? गळपापर्यंत वृडल्यावर पाणी पंडगार आहे म्हणत पडून राहण्यात काही अर्थ आहे का? या पडक्या इमारतीतल्या कोणत्या तरी खोलीत मांत्रिकांची राणी ती पुजारीण असेलच.” जीवदत्त म्हणाला.

ते एक जास्तच भयंकर स्थितीत असलेले दालन होते. त्या दोघांना आलेले पाहून चार पाच घुशी ‘हुक’ ‘हुक’ करीत खोलीत इकडे तिकडे घाबरून पळू लागल्या. घारी एवढे मोठे गलेलट्ट झालेले एक बटवाघूळ बाणासारखे खाली जमिनीवर येऊन एका घुशीला उचलून घेऊन वरच्या एका उघड्या छिंदकीतून बाहेर उडून गेले.

“बाप रे बाप! केवढ्या मोठमोठ्या घुशी आहेत रे! या पडक्या इमारतीत राहून काय खाऊन या घुशी अशा टरटरून कुगल्या असतील?” खड्गवर्मा म्हणाला.

“मला वाटते, पुजारिणी आपल्या शिष्यांपैकी निरुपयोगी ठरलेल्यांना खंडखंड

करून कापून यांना खायला घालीत असावी!” असे म्हणत जीवदत्त जोराने हंसला आणि पुढे म्हणाला—“चल पुढे जाऊ, आणखी कोण कोणत्या गंमती पहायला मिळतात कोण जाणे?”

दोघे असेच काही वेळ एका दालनातून दुसऱ्या दालनांत जात जात जेथे जेथे पायच्या होत्या तेथे तेथे वर चढून पहात पुष्कळ फिरले. परंतु कोठे देखील त्यांना मनुष्य बस्ती असल्याचे चिन्ह दिसले नाही.

“खड्गवर्मा! सर्व मांत्रिक त्यांच्या मालकिणीची आज्ञा पालन करण्यासाठी फार सावधपणे आपल्या पादोपाड गुपगुप येऊन आपल्याला निसटता येणार नाही

अशा जागी आपल्यावर एकदम हल्ला करणार असावेत. आपण कोठून आलो आणि कोठे जशी आहो हे देखील कळनासे झाले आहे.” जीवदत्त म्हणाला.

“परत जापचे म्हणतोस का?” खड्ग-वर्माने विचारले.

“नाही तर काय? या पवनया इमारती-तून परत उजेडात जायचे म्हणजे शुद्धीतून पार जाव्याशिवाय वाट आहे कोठे? तिकडे परत जाता आले तर पाहू ना.” जीवदत्त म्हणाला.

“आपण परतून त्या कणूत पडलेल्या मानिकाला आणि जंभरेडे घेऊन बसलेल्या भूताला जाऊन त्यांच्या सालकिणीविषयी

विचारून तरी बघू या. खड्गवर्मा म्हणाला.

जसा विचार करून ते परतले आणि पलीकडच्या दालनात पाऊल टाकणार इतक्यात अकस्मात त्यांच्या डोक्यात जोराने काठ्या पडल्या. दोघांना घेरी आल्यासारखे झाले आणि दोघे खाली पडले. त्या पाठो-पाठ पुजारिणीचे चार नोकर समोर आले आणि चाई चाईने डोक्याला कोठे जलम तह पडली नाही ना पाहू लागले. परंतु कोठे रक्त वगैरे आल्याचे त्यांना दिसले नाही.

“नशीब आपले! या दोघांनी बोकी फुटून दोघे गेले की काय मला भीती वाटत होती! तसे झाले असते तर महाशक्ति-शाहीनी पुजारिणीच्या हाती आपल्याला नक्कीच मरण लिहिलेले होते!” असे एक नोकर दोघे रकास सोडीत म्हणाला.

“जोराचा तडाखा बसला तरी डोके फुटून मरण येऊ येई, म्हणूनच तर काठ्यांना आपण फडकी गुंडाळून ठेवली होती! बरे तर बांधा यांचे हात पाय आणि यांना येऊन चला खांद्यावर” कुतरा नोकर म्हणाला.

बेसुद्ध स्थितीतच जीवदत्त व खड्गवर्मा दोघांचे हात पकडून त्यांना खांद्यावर घेऊन पुजारिणीचे नोकर निघाले आणि

एका मोठ्या मंडपात आले.

मंडपाच्या मध्यभागी एका उच्च आस-नावर एक मऊ मालिचा घातलेला होता. त्यावर पुजारिणी बसलेली होती. बाजूला काही नोकर हात जोडून पुजारिणीच्या आज्ञेची वाट पहात उभे होते. तिने खड्ग-वर्मा व जीवदत्त दोघांकडे झुकून तिरप्या तऱ्हेने एकदा पाहिले व एकदम डोळे वटारून पहात म्हणाली—“ए महाभूता! यांच्या पैकी एक कण मानिक दिसतो आहे रे!”

“शक्य आहे, महाशक्तिशाहीनी पुजा-रिणी! त्याच्या हातात मंत्रबंड सुद्धा होता. या दुसऱ्याच्या हातात एक ठांबलचक तल-वार होती.” एक नोकर म्हणाला.

“कोठे आहेत त्या वस्तू? कोठे टाकून दिल्यात तुम्ही?” पुजारिणीने दरडावून विचारले.

“यांना आम्ही बसून पकडून आणले तेथेच सोडून आले.” तो म्हणाला.

“जाऊन घेऊन या तर! मूर्ख कोठले!” डोळे वटारून पहात पुजारिणी म्हणाली.

पुजारिणीच्या आज्ञेप्रमाणे दोघे नोकर धावत गेले आणि थोड्याच वेळात परत येऊन त्यांनी जीवदत्तची कुबडी व खड्ग-वर्माची तलवार पुजारिणीसमोर ठेवली. पुजारिणीने लक्षपूर्वक त्यांच्याकडे पाहिले

व म्हणाली—“या दोन्हीत काही विशेष मंत्रशक्ती बसेलसे दिसत नाही. या दोघांना अंधार कोठडीत नेऊन टाका आणि त्यांची कुबडी व तलवारजवळ ठेवून या. पुढे काय होते ते पाहू या.”

दोघांना बेसुद्धावस्थेतच एका अंधार कोठडीत नेऊन टाकून नोकरांनी बाहेरून कडी लावून घेतली.

पाच तासाभराने जीवदत्त व खड्गवर्मा दोघे शुद्धीवर आले. जीवदत्तला पहिल्याने शुद्ध आली. त्याने जीवदत्तला हलवून जागे केले व म्हणाला—“अरे खड्गवर्मा! आश्चर्य! अखून आपण जिवंत आहो रे! आपली शस्त्रे सुद्धा आपल्याजवळच आहेत.

सहस्रवर्षांनी त्या खोलीत त्याला कोडे काही पिल्ले का चारीबाबूला दृष्टी फिर-
वून पाहिले व म्हणाला-“आपल्याला असे
त्रिभुज राहू देण्यात पुजारिणीचा नक्कीच
काही तरी हेतू असला पाहिजे.”

“त्या पुजारिणीला प्रत्यक्ष पाहल्या-
शिवाय ते कळणे शक्य नाही. आपण प्रथम
देखून बाहेर निघाले पाहिजे.” असे म्हणत
जीववत् उठून उभा राहिला.

“त्या गुलाबांनी आज आपली चांगलीच
खोद मोडली. पुन्हा त्यांच्या हातात आपण
पडलो...”

सहस्रवर्षांच्या तोंडचे ते वाक्य पुरे होण्या-
पूर्वीच भितीपलीकडून. सिंहगर्जना ऐकू
आली. ती ऐकून सहस्रवर्षां जाक्या जातो
दबकून म्हणाला-“त्या गुलाबांच्या मनात
आपल्यावर किहू सोडण्याचा विचार तर
नसेल?” असे म्हणत तो हसला.

“तसे ज्ञाते तर बरेच ज्ञाते. आपण
त्या सिंहाचा प्रयोग त्यांच्यावरच करू या
आणि या पडक्या चुनाट इमारतीची त्या

जावली कुबडी जोराने पहारीसारखी भिती-
वर आपटली. बीज पडायी असा पक्का
भितीला कसला जाणि एक मोठे मोक
पडले. सिंह पावस येता आणि पावर-
लेल्या कुब्यासारखा सेपटी दावून भितीला
देकून बसला.

“हे नगराज! तुला आज पोटभर
खायला मिळणार आहे रे!” असे म्हणत
जीववत्तने त्यांच्या खोलीला जे दार होते
त्याला कुबडीने दोन ठोसे मारून कोटले.
दारे धाडकनू पळीकळे जाऊन पडली.

त्याच वेळी पुजारिणीचे दहा बारा
मोठेर “कोडी पडत आहेत रे!” असे
ओरवत पुढे गेले. जीववत्त पावत सिंहा-
जवळ गेला आणि कुबडी त्याच्या अंगासा
काढून पुजारिणीच्या नोकरीवर उडी मारा-
वला स्थाने सिंहाला लुण केले. त्याप्रमाणे
सिंहाने गर्जना करून नोकरांच्या अंगावर
उडी मारली.

शक्ति विवाह

विक्रमादित्याने आपला बटु सोडला नाही.

तो खाटाजवळ गेल्या, जेव खावावर
काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे नोनपणे
स्नानानाच्या दिशेने चालू काढला. तेव्हा
प्रेतांत बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला-
“राजा! तू कोणाच्या शब्दावर विश्वास
करून या अपरात्रीच्या वेळी इतके कष्ट
महन करीत आहेस, कोण जाणे; परंतु
त्रिपुरीचा राजा विनयवसंत याच्या
सारखे शब्द देऊन तो मोडणारे मुटू का
जगत आहेत. तुला कंटाळा येऊ नये
म्हणून त्याची गोष्ट सांगतो, कस देऊन
ऐक.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू
लावला.

विनयवसंत हा एक अतिशय पराक्रमी
वीर होता. मुदविघेत त्याची बरोबरी करू
शकत नसत कोणी त्या काळात मरताना.
त्याला अण्णकुवारी नावाची एकुलती एक

वेताळाच्या गोष्टी

मुळगी होती. बाप जसा अद्वितीय पराक्रमी होता तशीच अनुपम सुंदरी म्हणून वूरवूर देशात तिची ख्याती होती.

रावकन्या विवाह योग्य झाली तेव्हा तिचे लग्न करून देण्याच्या प्रसन्नावर राज-वाड्यात व दरबारी लोकांत विचार होऊ लागला. राजाने सर्व सुचता अमान्य करून असा निर्णय दिला की सर्व तऱ्हेच्या युद्धविधांत सर्वांना पराभूत करणाऱ्या तरुणाशीच राजकन्याचा विवाह होईल.

त्याप्रमाणे प्रवानाने स्वयंवराची सूची तयारी करून सर्व प्रमुख राजेरजवाड्यांकडे वृत्त पाठविले आणि स्वयंवराची अट देखील कळविली.

सिंहपुरी आणि शाकलपुरी यांचे हाडवेर होते.

परंतु शाकलपुरीचा राजकुमार कमल-शेखर शक्या मनात लग्न करावयाचे तर ते अरुणकुमारीचीच असं होते. त्याला अरुण-कुमारीच्या स्वयंवराची वार्ता आणखी एका राजकुमाराच्या तोंडी कळली. तो त्या राजकुमाराचा एक दिन म्हणून त्याच्या बरोबर स्वयंवराला गेला.

स्वयंवराच्या दिवशी इतर राजकुमारी-बरोबर कमलशेखराने देखील घोडेस्वारी, सवंगयुद्ध, गवामुद्ध, चतुर्विधा स्थावि प्रति स्पर्धात भाग घेतला आणि सर्वांचा पराभव केला.

अरुणकुमारीने त्याच्या गळ्यात वरमाळा घातली. त्यानंतर विजयवसंत कमलशेखरला प्रेमाने भेटला आणि विचारले—“कुमार! युद्धविघेत तुझे कौशल्य पाहून मला फार आनंद झाला. तू कोणत्या देशाचा राज-कुमार? नांव काय तुझे?”

“मी शाकलपुरीचा राजकुमार आहे. माझे नांव कमलशेखर.” कमलशेखर म्हणाला.

शाकलपुरीचे नांव ऐकताच विजयवसंतला अचानक राग आला. तो रागातच म्हणाला—

‘जालता ही मी माझ स्वयंसेवक तुला जिवंतपणा सोडीत आहे.’

कमलशेखरला तो अपमान असल्या वाटला त्याला साहजिकच जास्त राग आला व तो तितक्याच जास्त उच्च स्वरात म्हणाला—“तू ठेवलेल्या बटीप्रमाणे, ती अट पुरी होताच तुझी मुक्ती माझी बधू झाली आहे. तिच्याशी मी लग्न करणार तू कसा आज येतोस, हे मी पण पाहणार आहे. असे म्हणत त्याने विद्युत्वेगाने तलवार उपसली.

विजयवसंतने पण तत्काळ तलवार उपसली. दोघांचे सड्गयुद्ध सुरू झाले. त्या युद्धात विजयवसंतच्या ज्या हातात

तलवार धरली होती त्याच हाताला जबर बळम झाली.

कमलशेखर जास्त वेळ थांबला नाही त्याने अरुणकुमारीचा हात धरला आणि तिला आपल्या बोड्यावर बसवून घेऊन शाकलपुरीच्या दिशेने घोडा जोडला.

विजयवसंतने शाकलपुरीवर त्याच दिवशी स्वारी केली. शाकलपुरीचे सैन्य बघताच तयारच होते. सैन्याच्या अपभार्या इतर खुरबीरांसमवेत अरुणकुमारीपण युद्धाला तयार होऊन आलेली पाहून विजयवसंतने युद्ध न करण्याचे ठरविले आणि पुढे येऊन आपल्या मुलीला व जांबयाला प्रेमाने भेटला. त्याने दोघांना आशीर्वाद दिला. त्यानं त्याचा हाडवेरी शाकलपुरीचा जो

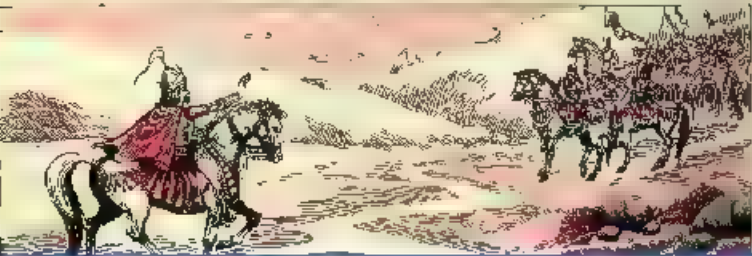
राजा होता त्याच्याशी सत्य करून अरुण .
कुमारीचे कमलशेखरी थाटामाटाने लग्न
करून दिले आणि आनंदाने आपल्या मुलीला
व जांवयाला निरोप दिला.

जेव्हावर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—
“राजा! मला हे सांग की विजयवसंतच्या
या विचित्र वागण्याचा काय हे अर्थ?
त्यानेच ठेवलेली स्वयंवराची अट पुरी
करवून राजकुमारीशी आपल्या मुलीचे
लग्न करून देण्याऐवजी त्याला त्याने खडग-
मुढाला आन्हात केले काय आणि नंतर
शाकलपुरीवर चालून जाऊन युद्ध केल्या-
शिवाय आपल्या मुलीचे कमलशेखरशी लग्न
करून दिले काय? माला काही अर्थ? या
शेकडेचे समाधान माहीत असून तू करून
दिले नाहीस तर तुला माहीतच आहे, तुझ्या
बोक्याची बांधर बकले होऊन तुझ्याच
पायावर लाटू लागतील.

विक्रमादित्य म्हणाला—“कमलशेखरला
कोणी स्वयंवराचा बोलविले नाही. म्हणून
त्याला युद्धविजेच्या स्पर्धात भाग घ्यायलाच

इजा केल्याशिवाय स्वदेशी निघून जायला
सांगितले. परंतु कमलशेखरने तलवार लप-
सून खडगयुद्धास आन्हात केल्यावर विजय-
वसंत युद्धाला तयार झाला, त्यात विजय-
वसंत काहीच नाही. म्हणून तो शाकलपुरीवर
चालून गेला त्यातही काही आश्चर्य करण्या-
सारखे नाही त्याने स्वयंवर रचले होते,
पण तो राक्षस विवाह झाला म्हणून तो
मुलीला सोडून जागायला निघाला परंतु
मुलीला स्वतः युद्धाला तयार होऊन आलेली
पाहून मुलीचे कमलशेखरवर प्रेम असल्याचे
त्याला आकळून आले. म्हणून त्याने सूर-
पणाने युद्ध थांबवून दोघांचे लग्न करून
दिले. जांवयाशी बर राखणे बरोबर नाही
असे ठरवून त्याने शाकलपुरीच्या राजाशी
सुद्धा सत्य करून घेतले.

अशातन्हेने राजाचे मीनभंग होताच
वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि पुन्हा
आडाला जाऊन लोबकळू लागला

तान मूर्ख

चावरी नहीकाठी लिवोणी नावाचे एक गाव होते. त्या गावच्या शेवटच्या भागात
बोडी कमीच असो थंडशाखच्या गावात प्रसिद्धी होती. विदोणी गावच्या लोकांना
आठवड्याच्या बाजारांना जायचे झाले, म्हणजे नदीवरचा पूल ओलाटून बांधे लागे

एकदा पुलाजवळ दोघे गावकरी परस्परांना भेटले एकले दुसऱ्याला विचारले—
“काय हो, कोठे निघालात आणि कोणत्या कावाला ?”

दुसरा—“आठवड्याच्या बाजाराला, सेंदरे विकत घेऊन मायला निघायो हो !”

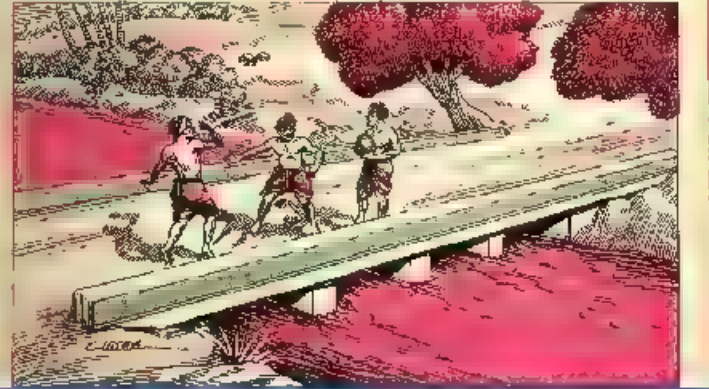
पहिला—“कोणत्या वाटेने परतणार ?”

दुसरा—“वाच वाटेने पुलावरून, का ?”

पहिला—“सो येऊ दिले तर ना ?” असे म्हणत वेढरांना इकडे तिकडे पळवीत असल्या
सारखे तीडनि व हादाने करू लागला. अगिच त्याच्या पांढोपाठ दुसरा वेढरांना भीळा करीत
असल्यासारखे करू लागला दोघांचे हे नृत्यनाटक थांबू असतां तिसरा गांवकरी डोक्यावर
दुवाची कासंडी घेऊन तिकडे धावा आणि दोघांना धडले ते विचारून घेतल्यावर त्याने आपल्या
कासंडीतले सर्व दूध नवीत ओतले व म्हणाला—“सांगा, या कासंडीत आतां किती दूध आहे ?”

पहिला “मुळीच नाही !”

तिसरा—“तुम्हां दोघांच्या डोक्यातसुद्धा मुळीच अंक्कल नाही !”

व्यवहार कौशल्य

एका गावी क्षेमचंद्र नावाचा एक ज्योतिषी होता. तो लोकांचे हात पाहून त्याचे भूतभविष्य सांगू शकत असे. त्याला हात दाखवून आपले भूतभविष्य विचारून घेतले नाही, असा त्या गावच्या पंचकोशीत कोणी नव्हता. हस्तसामुद्रिक ही वृत्ती मानून काम करणारे लोक क्षेमचंद्र रहात असे. त्या गावात पाऊल देखील टाकीत नसत कोणी चुकून आला की क्षेमचंद्र चार जणांसमोर त्याची परीक्षा घेऊन त्याची फजोती करून सांडी. फुन्हा त्या गावी येण्याची तो मनुष्य हिमत करीत नसे.

असाच एकदा रामशास्त्री नावाचा एक हस्तसामुद्रिक त्या गावी चुकून आला. गावातल्या चारावर क्षेमचंद्र त्या वेळी गावकऱ्यांवरोंबर गणात रंगला होता.

रामशास्त्री, हात पाहून लोकांचे भूत-भविष्य सांगतो हे ऐकून क्षेमचंद्रने जमलल्या

लोकांसमोर व्याख्यावर प्रस्नांची सरबत्ती सुरू केली—“काय हो तुम्ही कोण कोणते प्रश्न विचारले आहेत? तुमचे गुरू कोण? हस्तसामुद्रिकातले कोण कोणते प्रकार तुम्हांला माहीत आहेत?”

रामशास्त्री नम्रपणे म्हणाले ‘हे शास्त्र मला वेताचे माहीत आहे. त्या शास्त्राने वाचन पण फार नाही. माहीत आहे तेवढेच भविष्य वर्तवून घोंटापुरते मिळवितां. माझे गांव विचाराक तर गोमलगाईसारखे आपलं घरदार पाठीवरच आहे.”

“तुमच्या या तोंडच्या हस्तसामुद्रिक-शास्त्रावर भाडून जाऊन या गावची मंडळी तुमच्यावर पैशाचा पाऊस पाडतील असे वाटले होय तुम्हांला? इतके लुळे नाहीत या गावचे लोक म्हणजे माझ्याविषयी तुम्ही काहीच ऐकले नाही असे दिसते आहे. माझ्यासारखा हस्तसामुद्रिक या

मुला मिळणार नाही. लक्षात असू या म्हणून आल्या वाटेनें चालू लागे.

ते ऐकून रामशास्त्रीला राग आला. या भाणसाची धमंड जिरविलीच पाहिले असा विचार करून ते क्षेमचंद्रला म्हणाले— ‘आपापल्या परीने प्रत्येकजण लहान व थोर असतोच. मी तुमच्याहून मोठा आहे असे कधीच म्हटले नाही. परंतु तुम्ही कोणत्या आधारे मला लहान आणि हलका ठरविलेले हो? लहान थोर हा शब्द प्रत्यक्ष परीक्षा घेऊनच होतो की नाही? तुम्हांला माझ्याहून जास्त कशावरून कळते हो?”

तेथे जमलल्या लोकांना पण वाटले की रामशास्त्री म्हणतों ते खरे आहे. दोघांच्या ओळखीचा नसलला असा एक मनुष्य असला तर त्याचा हात पाहून कोणाचे म्हणणे खरे निघते हे पहावे असे त्यांनी सुचविले.

सुदैवान त्याच वेळी कोणी परगावचा एक गृहस्थ तेथे आला. गावकऱ्यांनी त्याला विचारले “अहो तुम्हांला थोडा वास होईल, परंतु दोघांची आज एक परीक्षा आहे. त्यात तुमच्या मदतीची गरज आहे. आपण या दोघांना आपला हात दाखविण्याची कृपा करावी.”

त्या गृहस्थाने बरी शंभत आहे असा विचार करून हात पुढे केला. क्षेमचंद्र हात पाहून म्हणाला—“क्षमा करा हं ही परीक्षाच आहे, तेव्हा खरे खरे ते मला सांगवे लागणार. आपल्याला संपत्तीचा योग आहे, परंतु तुमचा हात थोडा चिकट आहे. आपली मंडळी आपल्या आजोबाहेर नाहीत.”

“माझ्या तोंडावर माझा असा अपमान करता? या तुमच्या गप्पा ऐकायला मी नाही आलो येवे!” तो गृहस्थ म्हणाला. रामशास्त्री त्यांना म्हणाला—“क्षमा करा, असे रामाबू मका. काही लोकांना हस्तसामुद्रिक फक्त त्यांनाच माहीत आहे असे वाटते मला दाखवावे का आपला

हात?" त्या गृहस्थाने हात पुढे केल्यावर तो पाहून रामशास्त्री म्हणाला—"अहो! लक्ष्मीचा वरदहस्त आहे आपल्या डोक्यावर. आपले औदार्य पाहून कोणी किती मोठा भवला तरी लहान मुलासारखा आपल्याशी वागतो. पूर्वेजन्मीचे पुण्य म्हणूनच आपणांला उत्तम कुटुंब लाभले आहे."

ते ऐकून तो गृहस्थ खूप क्षाला. म्हणाला—"काय हो, तुम्ही तर स्वतः डोळ्यांनी पाहत्यासारखे भविष्य वर्तविलेत की! याच म्हणतात हस्तसामुद्रिक! नाही तर मने सांगितले ते! याच्या डोळ्यात गोंडाबुडला असेल तर ना!"

रामशास्त्री पुढे म्हणाला—"माझे या शास्त्राचे ज्ञान पाहून मला आपल्या बोटातली अगदी काढून घेवी असे आपल्या मनात आहे. आपली वानवृत्ती जगप्रसिद्धच आहे, हो की नाही?" ते ऐकून त्या गृहस्थाला कमाळीचा आनंद झाला

रामशास्त्री ते ओळखून म्हणाला—"कान घरातो, काही बूक सांगितले का मी?"

२४ Film城南

127

28 172

'छे, नाही हो! घाब्या मनातली गोष्ट सुद्धा तुम्हांला कशी कळली, हा विचार करून आश्चर्य वाटले मला." असे म्हणत त्याने आपल्या बोटातली अगदी काढून रामशास्त्राला दिली आणि निघून गेला

कमलेलं लोक रामशास्त्री हस्तमुद्रिक-शास्त्रात प्रवीण असल्याचे सांगून त्याची प्रशंसा करू लागले. क्षेमचंद्राची धमड जिरली आणि तो खाली मान करून काही बोलल्याशिवाय जागच्या जागी बसून राहला.

रामशास्त्री सर्वांना म्हणाला-"मी खरे सांगू, क्षेमचंद्राला या शास्त्राचे उत्तम ज्ञान आहे, पण व्यवहार ज्ञान थोडे कमी आहे. वेळप्रसंग पाहून कसे बोलावे व कसे वागवे या गोष्टीवर थोडे ध्यान दिले तर त्याला आपल्या धंद्यात आणखी जास्त यश येईल. त्याने अर्बं बहूकारपण सोडून घ्यावा."

चवन पावसा

फार पूर्वी तुर्कस्तानात अब्दुल हमीद नावाचा एक श्रीमंत व्यापारी रहात असे त्याच्याजवळ अरबी जातीचा एक उत्तम घोडा होता. त्याला तो घोडा फार आवड. परंतु उत्तरार्धेच आल्यामुळे घोड्यावर स्वारी करून जाणे त्याला शक्य नव्हते. म्हणून त्याने तो घोडा विकून टाकायचे मनाशी ठरविले त्याने तो घोडा तीनशे दोनारपर्यंत विकण्याचा विचार केला परंतु तितकी किंमत देऊन कोणी विकत घ्यायला तयार होईना

एक दिवशी अब्दुल अजीज नावाचा एक मनुष्य हमीदकडे आला आणि नम्रपण सल्लास करून म्हणाला "माहेज मी एका कुलीन घराण्यात नम्रलो आहे. परंतु गरीब आहे. आपला घोडा मला फार हवासा वाटतो परंतु तेवढी किंमत द्यायची धक्की मझ्यात नाही तरी मी वचन देतो,

मी परदेशात जाऊन काहीतरी व्यापारधंद्या करावा म्हणतो आहे एका वर्षात मी जे काही मिळवीन ते हा घोड्याची किंमत म्हणून आपल्याला देईन मी वचन देतो."

हमीद घोडा विकार करून म्हणाला-"ठीक, तु दिलेल्या बचनाप्रमाणे वाग म्हणजे, झाले" असे सांगून त्याने आपला घोडा त्याला दिला

अजीज ज्ञानदान त्या माळघावर बसून आपल्या नशिवाच्या शोधार्थ निघाला.

काही काळ प्रवास केल्यानंतर तो एका गावी आला त्या गावच्या राजवाड्यात समोहन तो दररोज जाई यई राजवाड्यातून त्या गावाच्या सुलतानाची नजर अजीजच्या घोड्यावर पडली. तो अरबी जातीचा सुंदर घोडा पाहून तो आपण विकत घ्यावा असे सुलतानाला वाटले

सुलतानाने आपल्या नोकरीला अजीज पाठोपाठ पाठविले आणि अजीज उतरला होता त्या धर्मशाळेत जाऊन नोकर त्याला भेटला व सुलतानाकडे बोलावून घेऊन आला. सुलतानाने घोड्याची किंमत विचारली असता, घोडा विकणार नाही असे उत्तर देणे बरोबर होणार नाही असा विचार करून अजीज घोड्याची किंमत जरा जास्त सांगण्याच्या विचाराने म्हणाला— 'हजूर! तऊसे दोनार आहे!'

सुलतानाला ही किंमत फार जास्त वाटली, परंतु घोडा सोडून घेवसे वाटेना म्हणून तो अजीजला म्हणाला 'किंमत फार जास्त सांगतो आहेस, बुवा! मला

निरोप दिला.

त्यानंतर सुलतानाने आपल्या वजिरांना बोलावून कमी किमतीला घोडा विकत घेण्यास काही युक्ती आहे का विचारले. भव्यांनी त्यांना मुक्कल ते सांगितले परंतु सुलतानाला त्यापैकी एकही उपाय बरोबर वाटला नाही.

तेव्हा मुख्य वजीर सुलतानाला म्हणाला— 'उद्यां सकाळी तो ठरून घोड्याला आमल्याला उद्यानात भेटायला येईल तेव्हा राजकन्येला सुद्धा बरोबर आणावे व तिच्या कडूनच त्या तरुणाला विचारून घोड्याची किंमत किती है नक्की करून घ्यावे. तो नक्कीच किंमत कमी करील. सभजा, नाहीच कवूल केले तर आपण पाहून घेऊ आपल्या परवानगीशिवाय त्याला गावाबाहेर पाऊल टाकायला मिळेल का?'

सुलतानाला तो सल्ला पसत पडला. दुसऱ्या दिवशी सुलतानाने अजीजला उद्यानात बोलावून घेऊन यायला वजिराला सांगितले आणि राजकन्येला उद्यानात जायला सांगितले. अजीज आपल्या घोड्यावर बसून उद्यानात आला. त्याला पाहूनच राजकन्या चकित झाली. अजीज पण राजकन्येचे सौंदर्य पाहून चकित झाला. आपल्या वृद्धा-

तरुणच योग्य आहे असे तिला वाटले.

ही घोड्याकडे पहात जवळ जाऊन अजीजला म्हणाली—'मा घोड्याला स्वस्तात विकले नाही तर तुम्हा प्राणावर नेतेल म्हणून येथून पाय काढून जाण्यातच शहाणपण आहे. माझ्या जवळ एक कोट आहे त्यात अनेक सीनार भरले आहेत. माझे वडील आल्याबरोबर फार तहात लागल्याचे हांग. ही जाऊन ही कोट अंगात घातून पाणी घेऊन येते. नंतर आपण दोघे घोड्यावर बसून दूर कोठे तरी पळून जाऊ या.'

तेवढ्यात सुलतानाला अजीज त्याला म्हणाला—'हजूर! फार तहान लागली

आहे हो!' राजकन्या पायी आग्रायला म्हणून तिथून गेली आणि कोट अंगात घातून पायी येऊन आली. अजीज पाणी घेण्यासाठी म्हणून तिच्याजवळ येऊ आणि तिला उचलून घोड्यावर बसविले आणि स्वतः घोड्यावर बसून त्याने घोडा भरघोस सोडला.

सुलतानाने त्या दोघांच्या पाठोपाठ आपले घोडेस्वार पाठविले, परंतु ते अजीजच्या घोड्याच्या आसपास देखील पाहू शकले नाहीत.

अजीज राजकन्येबरोबर आनंदाने अनेक दिवस फिरत राहला. एक वर्ष संपत आले. बचन पुरे करण्याचा विचार मनात येतांच काय करावे हे त्याला सुजेना. राजकन्येने

अजीज काळजीत असल्याचे ओळखून कारण विचारले

अजीजनं, हुमीदच्या दिलेल्या वचना-संबंधी सांगितले व म्हणाला-“आ घोड्यावर बसून मी ज काही एका वर्षात मिळवीन ते घोड्याची किंमत म्हणून देईन असे कबूल केलं होते. वचन दिल्याप्रमाणे तुझा कोट व तुला पण घावे लागणारं. परंतु तुला सोडून मी एक क्षणभर देखील जगणार नाही.”

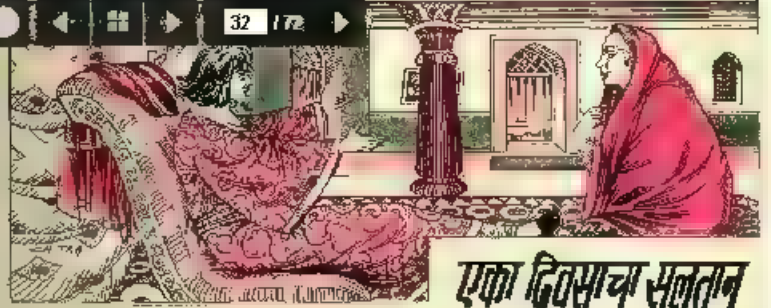
राजकन्येने चकित होऊन विचारलं-“तुझं मोर्दक पाहून मी तुला वरलं. मी आपल्या सर्व नातेवाईकांना सोडले. हुमीदला यापैकी एक गोष्टदेखील माहिती नसणार. घोड्याची किंमत म्हणून हुमीदला एक हजार दीनार देऊन टाकू या, त्याचे समाधान होईल.”

परंतु अजीजला ते मान्य झाले नाही काय वाटलं ते मानसिक किंवा शारीरिक कष्ट सहन करावे लागलं तरी दिलेलं वचन मोडणा कामा नय असे त्यानं सांगितलं. नंतर दोघं अवघी सपतान हुमीदकडे आले

“मी पुष्कळ दूर देशात फिरून आलो आहे. आपण दिलेल्या घोड्यामुळे मला ही राजकन्या आणि सोन्याचे दीनार शिवून उबलेल्या हा कोट मिळाला आहे. घोड्याची किंमत म्हणून होम्ही गोष्टी आपल्याच आहेत.”

हुमीद उदर विचारांचा होता. वचन श्रित्याप्रमाणे अजीजने वर्षभरात जे काही मिळविले ते देण्यास तो कबूल झाला. हे पाहून अजीजविषयी हुमीदच्या मनात आदरभाव उत्पन्न झाला. म्हणाला-“व वचन पाळलंस या बद्दल माझ्या मनाचं समाधान झाले आहे. हा कोट माझ्या कामाच आहे. पण यातले दीनार आपण वर्षे वर्षे वाटून घेऊ या. ही राजकन्या तुम्ही प्रसिका आहे. लिव्याबरोबर तू सुखात ससार कर घोडा तुझाच आहे.”

त्यानंतर अजीज राजकन्येबरोबर निघून गेला त्यांच्या ससार सुखाचा झाला

एका दिवसाचा सुलतान

[५]

हसन म्हणाला ते ऐकून खलीफाला फार आनंद झाला म्हणाला-“हसन, तुझं निष्कार्य प्रेम मला पिळकण त्याचा मला फार आनंद वाटतो या क्षणापासून मी तुला माझा खास अनुचर म्हणून नेमली राजशाड्यात वाटलं निकड वाटेल तेव्हा हिदाफिरागला तुला पूर्ण स्वातंत्र्य राहिल जुबदा बेगमच्या महालात देखील प्रवेश करायला परवानगीचा गरज नाही मी जुबदा बेगमच्या महालात असतांना देखील तू आलास तरी हरकत नाही.”

खलीफाने राजमहालातच हसनच्या राहण्याची उत्तम व्यवस्था करून दिली आणि खर्चासाठी वहा हजार दीनार देवविले त्यानंतर खलीफा हसनचा निरोप घेऊन आपल्या दिवाणखान्यात निघून गेले. अबू अल हसन लग्नच आपल्या घरी

आनंदाने घावत पळत गेला आणि घडलेले वृत्त आईला सांगून म्हणाला-“अग आई! खलीफांनीच होसो खातर हे सर्व नटक रचलं होतं बरे आता मी जातो बररोज येऊन भेटून जाईन” असे सांगून हसन खलीफांच्या राजमहालात परत आला

खलीफान केलव्या उपकाराबद्दल हसनला धरमानद झाला परंतु थडे चढला नाही. तो नहमी हास्यावृत्ती करून खलीफाचे मनोरंजन करी तो दरबारातल्या सर्व अधीर उमरावांशी नम्रपण नाग व आपल्या विनोदवृत्तीनं सर्वांस खूष ठेवी हसनला नहमी खलीफांच्या महालात अगर जुबदा बेगमच्या महालात खलीफा असतील तेथ रहावे लागं. खलीफाबरोबर हसन जेव्हा जेव्हा जुबदा बेगमच्या महालात येई तेव्हा तेव्हा ही गप्पा दासीकडे चोरट्या तबरेन

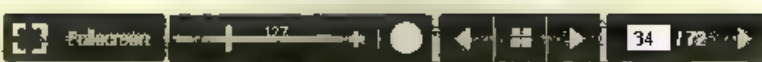

पहात असल्याचे न त्याने पाहल्याबरोबर गंगा दासीचा चेहरा लाजून लाल झाल्याचे बंगमने दोन तीन बिबसांत ओळखले आणि संको पाहून ती खलीकांना म्हणाली—“हसन व गंगा परस्परांकडे प्रेमाने पहात असल्याचे आपल्या नजरेआड नसणार त्यांचा निकाह लावून दिला तर ?”

“माझ्या घनात तोंच पोष्ट होती परंतु कामाच्या गर्दीत मी बिमरलो होतो त्यांच्या ममारा आमजेक त्या तरुणीशी लग्न करून देतो असे कथन देखील मी दिले होते. बघाची स्थाने लग्न करून दिले तर त्याचा सत्कार कुत्राचा हाईलचे पाटीले” खलीका म्हणाल

व गंगा दासीला बोलावून—“दोष लग्नाला तयार आहा का ?” विचारले.

गंगाने स्मित करून जुबेदा बंगमचे पाय धरून आपली संमती दर्शविली

हसन म्हणाला—“गरीब परवर ! आपला हा दास आपल्या करुणासागरात सटांगळ्या खात आहे. गंगा दासीला आपली गृहिणी करून घेण्यापूर्वी बेगम साहेबांना एक प्रश्न विचारल्याचे घाडस हा सेवक करीत आहे. परवानगी मंदाची.”

“बोळ, काय विचारायचे मागायचे असेल ते !” बेगम जुबेदा म्हणाली

“माझ्या आणि हिच्या आवडी निवडी सारख्याच आहेत ना, प्रथम हिला विचारायें मला काव्य, संगीत न मृत्यु आवडते हिलासुद्धा वा गोष्टींची आवड तसेल तर हिच्याशी लग्न न करतां ब्रह्मचारी राहूनच मी आपली सेवा करीन” हसन म्हणाला

जुबेदा बेगमने गंगादासीला विचारले—“एकलेसना तू, यात काय विचारले ते ? कांय तुला काय सांगायचे ते !”

गंगाने होकारार्थी मान हलविली खलीकांनी लग्न काबीला आणि साक्षी बारांना बोलविले. अगत्यात आपा खमचा लिहिल्या. तीस दिवस राजवाड्यात येऊ

नवदपतान आपला सत्कार घाटला.

दोघांनी मनमोहत खाण्या पिण्यात व ऐषआरामात जवळ होते नव्हते ते सचे धन खर्च करून टाकले खलीका आपल्या दरबारच्या कामात गेले असल्यामुळे हसनला शायची रक्कम किती हे ठरले नव्हते. म्हणून दोघांच्यावर कर्जाचा बोजा दिवसे-दिवस वाढतच गेला

अशा स्थितीत दोघांना खलीकांकडे किंवा जुबेदा बेगमकडे जाऊन आपल्या कष्टांचे गान्हाण सांगणे बरोबर वाटलं नाही दोघे पुढे काय करायचे या विचारात खाली मान घालून तासन् तास बसून राहू लागले शेवटी एकदा हसन घोर करून गेला म्हणाला—“आपण डोळे मिटून प्राण्यासारखा पैसा खर्च केला आतां उपाशी मरणपर्यंत पाळी आली आहे तरी मी खलीकांकडे जाऊन काही मागावे, हे मला आवडणार नाही अशा परिस्थितीत एकच एक मार्ग उरतो”

गंगाने दीर्घ स्वास सोडून विचारले - बोळ, काय तुमच्या मनात आहे ते मी पण जवापरीत ते करीन. आपल्याला कोणासमोर हाव पसरणं जमणार नाही आणि आपल्या राहणीत ही काही बदल करता येणार नाही.”

“आणखी काय ? आत्महत्या !” हसन म्हणाला.

गंगा दबकून एकदम ओरडून म्हणाली—“आत्महत्या ! मी नाही तयार. तुम्हाला आत्महत्या करून घ्यायची असेल तर माझ्या मदतीशिवाय तुम्हांला ते करावे लागेल”

हसन ते उत्तर ऐकून रागावला नाही. सातपणे म्हणाला—“अग ए पोरी ! जिवत राहणं हाच जगव्याचा एक मात्र मार्ग आहे हे मी ब्रह्मचारी होतो तेव्हापासूनच मला माहीत आहे. तुम्हा हा मूर्खपणा पाहून मी इतके विनम्र ब्रह्मचर्यात बालविले ते बरोबर होते, या गोष्टीची माझी खात्री खाली

आहे. तू उद्यान घाई केलीस उत्तर घायला
मी पुरे सांगितलं असते तर तू तरी
भरायला नवकोच तयार झाली असतीस
मेल्याचे सोंग करायचे आहे आपल्याला
म्हणजे सोन्याचा पाऊस पडेल, बघ !

गझाने स्मित करून विचारले- 'ते कस
काय ?'

"ऐक, सांगतो !" हसन म्हणाला आणि
पुढे सांगू लागला - "मी 'मेल्या' बरोबर मला
एका चादरीत गुंटाळून माझे पाय व गुठग
कावाच्या दिशेने ठेव आणि माझ्या तोंडावर
माझे पांघोटे ठेवून दे. नंतर आकरोस करून
छाती बडबून मोठमोठ्याने रडू लाग
आपले कस पिवाकून कपडे फाडू लाग
तुला त्या शोकावस्थेत पाहून जुबेदा बंगम

माझे एकाएकी प्राणोत्क्रमण झाल्याचे सांग
आणि बेबुद्ध झाल्यासारखी पुन्हा पडून
रहा सासवर उठू नकोस सर्व लोक तुला
शुद्धीवर आणण्यासाठी निरनिराळे उपाय
करतील. मंतर आपल्या घरी सोने वाळून
देईल "

"असे 'मरण' तर सहजी येईल की ' मी
तुला 'मरण' संघ्या' मी ही सर्व मदत
करेन. परंतु मी व भरायचे ते सांगल
की नाही ' गझाने विचारलं

"ते सर्व त्या भ्रष्टाच्य़ा माहोत आहे
मी सांगतो लसे करीत जा म्हणजे माळे
हा पहा, मी आता 'मरतो आहे' ! " असे

पडून राहला

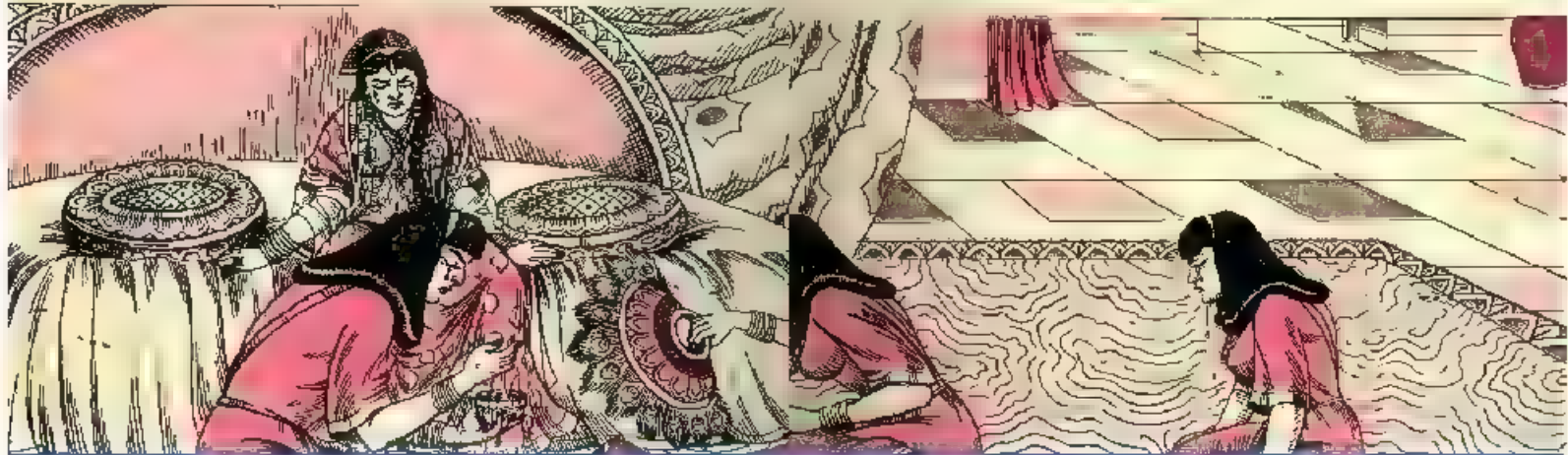
गझाने त्याच्या अंगावर प्रेतावर टाक-
तात ती चादर गुहाळली. मंतर तिने
त्याच्या तोंडावर पांघोटे ठेवून देऊन त्याने
सांगितल्याप्रमाणे आक्रोश करून रडू लागली
कस पिवाकून अंगावरचे कपडे फाडून छाती
बडबू लागली जुबेदा बंगम आली तेव्हा
आणखी मोठ्याने खेरीडून बेबुद्ध झाल्या-
सारखी जमिनीवर पडून राहली

गझाना ही अवतार राहूनच जुबेदाला
तिच्यावर जालेल्या भयंकर संकटाची
कल्पना आली. तिने गझाला आपल्या
मांडीवर निजवून तिला शुद्धीवर आणण्या-
साठी निरनिराळ्या प्रकारे प्रयत्न करून

पाहिले. मोठ्या कष्टाने विभे राखी नवरा
मेल्याचे जुबेदा बंगमला सांगितल आणि
म्हणाली "आता मला मरण आले तडू बरे
वाल्क ! " नंतर बंशुद्ध होऊन पडल्यासारखी
पुन्हा पडून राहली

जमलल्या सर्व दासी रडू लागल्या
दसक होतच तेव्हा किती करमणूक होई
सांगू लागल्या आणि रडनरडत गझाला
शुद्धीवर आणण्याचा प्रयत्नपण करू लागल्या

जुबेदा बंगम वेळ रडत राहिली व
स्वतःच्या खेजिन्यातून दहा हजार दीनार
गझान्या घरी पाठवून देण्यास तिच सांगितल
आणि म्हणाली- "गझान्या यजमानांची
उत्तर किया उमरावांना शोभेल अशी
पारसत खानी पाहिजे.

खजीनदाराने जुवेदा बेगसच्या आन्ने प्रभावे दहा हजार दीनार गन्नाच्या घरी पाठवून दिले

गन्नाला प्रेमाने पोटाशी आवळून म्हणाली—“अत्ता तुझे सर्व कष्ट कमी करील आणि तुझ्या तबऱ्याचे हिरावलेले आयुष्य तुला लाभेल असे करील.”

गन्नाने शूढीवर आपल्यासारखे वशवून आपल्या आंसवांनी बंगमचे हात जणूकाही मृतले आणि आपल्या घरी विचून गेली घरात लाकडाच्या ठोकळ्यासारखा तिचा नवरा ज्या खोलीत पडला होता त्या खोलीत हसत विचळत ती गेली व म्हणाली—“अहो विनोब धर्ती! उठा आसा,

आज सोन्याचा पाऊस पावला आहे, पहा!”

त्याने आपल्या बायकोचे अतिनटन केल व म्हणाला—“एवढ्यात सर्व ताटक संपले नाही आता ‘मरण्याची पाळी तुझी नू जुबंदा बेगमला फसविलेस तसेच आता खलीफांना फसविल्याचे काम मला करा- ज्याचे आहे. पाहू या मला ते कितपत जमते ते. डोक्यांना फसविणे त्यांना एकट्यालाच माहीत आहे अशी त्यांची समजूत असेल कदाचित!”

त्याने आपल्या अंगावरचे कापड काढून ते गन्नाच्या ‘मृत’ शरीरावर टाकले व तिचे पाय व गुडेग कावाच्या झाडूने करून ठेवून तिच्या वशावून सांगितले—“कौडल्या- सारखे वाटले तरी जागचे हालता कामा नये.” नंतर तो रडक्या तोंडाने पायाडे अचंबट बांधून आणि डोळ्यांना कांदाचा रस चोळून रडतरबड खलीफांकडे गेला आणि ओरडत आपले कपडे फाडीत खलीफांच्या दरबारात जाऊन उभा राहला

आनखसारात पोहोच असलेल्या हुसनाला रडत आलेला पाहून खलीफा चकितच झाले ते त्याच्याजवळ जाऊन त्याच्या मनाचे सांखन करीत त्याला विश्वास लावले— अरे झाले काय सांग तरी?

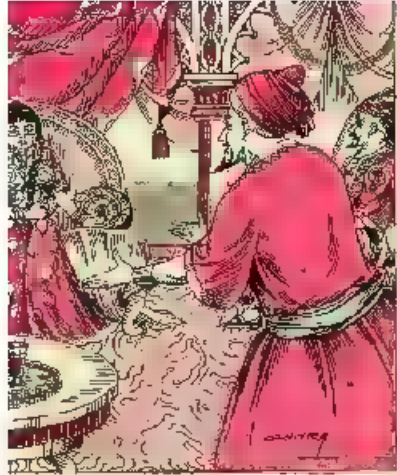
मोठ्याने गळा काढून रडू लागला

खलीफांनी गन्ना मरण पावल्याचे ओळखले व त्याच्या पाठीवर हात फिरवीत त्याने सांखन करू लावले. त्याचे डोळ्येपण ओले झाले. म्हणाले—“हुसन! अस्साची बशी मेहरबानी असेल तसेच रहावे लागते. गन्नाचे जे आयुष्य त्याने हिरावून घेतले ते तुला लाभो तुला इतके दिवस आनंद देऊन ती तुला एकाएकी दुःखसागरात लोटून निघून गेली. तिची उत्तर क्रिया राजकन्येला कोथेल अशा बाटांनी झाली पाहिले’ असे सांगून खलीफांनी आपल्या खजिनदाराला बोलाविले व दहा हजार दीनार हुसनच्या

घरी पाठवून द्यायला आज्ञा केली. खजिन- दार दीनार पाठविण्याची व्यवस्था करीत असता हुसन उठला आणि पुन्हा मोठ्याने गन्नाचे नांव घेऊन रडू लागला खलीफांनी त्याला निरोप दिला

घरी आपल्यावर त्याने मरणासारखी पडून राहिलेल्या जिवाच्या गन्नाला अंगावरचे कापड काढून सोडविले आणि म्हणाला— “तुलाच ही विद्या यत्ते असे नको समज, मी देखील दहा हजार सोन्याचे दीनार घेऊन आलो आहे आता जुबंदा बेगम आणि खलीफा दोघांचा रस होऊ नये याची काळजी बाळगली पाहिजे” त्यासाठी काय करावे कागपार हे त्याने मोठ्यात समजा- वून सांगितले

खलीफांनी त्या विवशी फार लवकर दरबारचे काम आटोपले व जुबदा बेगमच्या महालात जाऊन तिची एक अत्यंत विश्वासपात्र अशी दासी मेल्पाची दुःख बातां तिला सांगितली. त्याच वेळी जुबदा वरामन्तपण खलीफाचा एक अत्यंत प्रिय अनुचर सोडून गेल्याची दुःखवार्ता सांगितली.

खलीफा खूप जांराने हसले व बरोबर आलेल्या मसकरला म्हणाला—“बेगम-साहेबांना काही भ्रम झालला दिसतो आहे खरे काय ते सांग!”

मसकर स्थित कळत म्हणाला—“सरकार! अबू अल हसनला काही झालं नाही. चांगला स्वतः पायाने येऊन सरकार-

त्याची बायको वारली!” तिच्या उत्तर-क्रियेसाठी खलीफांनी दहा हजार दीनार वित्याची गोष्ट सुद्धा मसकरने सांगितली. ते एकून बेगम जुबदा चकित होऊन म्हणाली—“अहो म्हणता काय? हसनच्या उत्तरक्रियेसाठी म्हणून मी दहा हजार दीनार दोन घटकांपूर्वीच तर पाठविले.”

मेला तों हसन की मेलीं ती गझा या गोष्टीवर दोघां नवराबायकोचा बराच वेळ वादविवाद झाला. शेवटी खलीफा मसकरला म्हणाला—“आतां वजीरसाहेब तुम्ही स्वतः हसनच्या घरी जाऊन खरी गोष्ट काय आहे विचारून तरी या!” तो निघून गेल्यावर दोघां नवराबायकोंनी पैज मारायचे ठरविले.

हसन कोणीतरी विचारपूस करायला येणार या विचारात असतां दुकत मसकर येत असलेला दिसला तो गझाला म्हणाला—“गझा, खरे काय ते विचारून यायला खलीफांनी मसकरला पाठविल आहे चटकन सर वचू!”

मसकर येऊन पोचला त्या वेळी गझा मदचासारखी खोलीत पडलेली होती तोडावर कमाळ ठेऊन हसन रडण्याचे सांग करीत तिच्याजवळ बसलेला होता ते दृश्य पाहून मसकरच्या डोळ्यांना पण पाणी

मसकरच्या तोंडी गझा मेल्पाचे एकून खलीफा जुबदाला म्हणाले—“बेगम साहेब! तुम्ही हारलात पैज!”

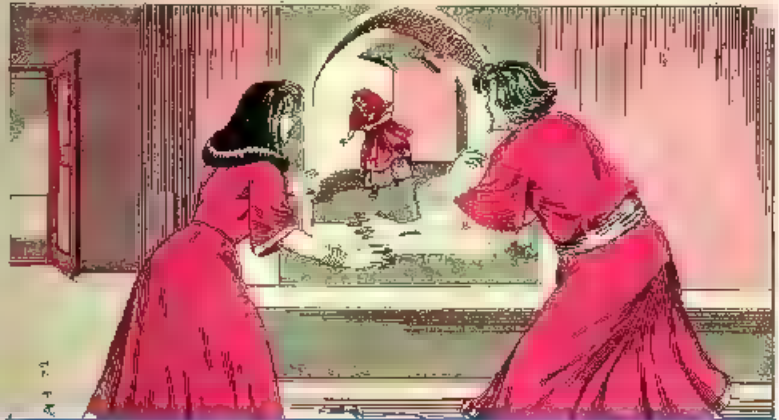
जुबदाला राग आला. म्हणाली—“ह्या मसकर खाटा व लबाड आहे. गझाला यथ रडत जालली मी एकट्यानेच नाही, माझ्या दासीतीपण स्वतःच्या डोळ्यांनी पाहिली आहे. मला खोटी ठरविण्यासाठी तुम्ही सर्वांनी रचलेल हे कारखान आहे थावा, मी कोणाला तरी पाठवून खऱ्या खाट्याचो चवकशी करविते माझी गोष्ट खरी ठरली तर या मसकरला फासी झाली पाहिजे.” अस सांगून जुबदान आपल्या

म्हाताच्या दासीला अबू अल हसनच्या घरी पाठविले.

बाणखी कोणी येते आहे का वाट पहात हसन बसला होता. त्यान पुढून जुबदाच्या म्हाताच्या दासीला पाहिले व ओरडून म्हणाला “गझा! आतां मी मरतो!”

दासी खोलीत येऊन पाहते तों हसन मरून पडलेला दिसला आणि गझा त्याच्या शोचारी बसून रडत बसलेली दिसली दासीन तिचे समयाचित मांत्वन केले आणि परत जाऊन गझा मेलली नसून तिचा नवरा मेल्पाचे सांगितले आनंदान जुबदा खलीफांना म्हणाली—“प्रथम या मसकरचे डोके उडवा पाहू!”

“मसकर खोटा ठरला तर मी सुद्धा खाटा ठरेन खरे काय आहे ते बरोबर दोघे

जाऊन पाहून येऊ या बल!" खलीफा जुबेदाच्या म्हणाला

खलीफा व जुबेदा बेगम दोघांबरोबर दासदासींची जणुकाही एक फौजच निघाली हसन असे काही होबार हे ओळखूनच होता. तो यशाला म्हणाला—"यातां आपण दोघे 'मूक' या."

खलीफा व जुबेदा बेगम दोघांनी लोलीत पाऊल टाकले तेव्हा दोन प्रत पडलेली दिसली. सर्व परस्परांकडे "म्हणजे!" अशा अर्बी पाहू लागले

"एक पहिल्याने कोण मेलं हे कसे कळायचे?" जुबेदा बेगमने विचारले

"जे सांगल त्याला मी दहा हजार दीनार द्यायला तयार आहे." खलीफा म्हणाले

"मला था, मीच पहिल्याने 'मेलो'" म्हणत हसन उठून अगावरचे कापड बाजूला सारू लागला.

अंत बोलू लागलेले पाहून जुबेदा बेगम दचकली परंतु परिस्थिती ओळखून खलीफा

दुख लागले म्हणून मी 'मरतो आहे'."

खलीफा आपले हसू आवरून हसनकडे पाहू लागल्यावर हसनबरोबर गप्पापण उठून बसली. दोघांनी अनुक्रमे खलीफा व जुबेदा बेगमचे पाय धरून क्षमा मागितली हसन म्हणाला—"सरकार! मी अज्ञाचारी होतो तोपर्यंत मला पेशाची जणजण कधीच भासली नाही परंतु ही गप्पा आहे ना सात किती पोती मरून दिली तरी गिळून फस्त करतो. आपला सर्व खजिना खजिन-दारासकट गिळून टाकिल ही "

खलीफा व जुबेदा बेगमने दोघांना माफ केले आणि प्रत्येकाला आपली दहा दहा हजार दीनार इनाम म्हणून दिले

हसनवर आलेकं सकट खलीफांना कळले त्यांनी अफारच्या बरोबरीने हसनला पगार ठरवून दिला.

त्यानंतर हसन व यश दोघांचे पुढील आयुष्य सुखाने गेले (संपूर्ण)

सोनरी पक्ष्याचे अंडे

सुंदरवनात एका मोठ्या आंब्याच्या साठावर पांढऱ्या रात्री एक पुनड बसलेलं होतं. ते सुंदर दृश्य पाहण्यात घुबव देहभान विसरून गेलं असता झाडा-आली काही तरी हरखरग्याचा आवाज ऐकू आला. घुबडाने साली वांकून पाहिलं त्याला एक लांबलचक सांप दिसला आणि सांपाच्या तोंडात एक पक्ष्याचे अंडे दिसलं झाडाच्या मुळाशी असलेल्या एक पोकळ्या जमिती सापते हे अंडे ठेवून बिलं. नंतर सांप आला त्या वाटने निघून गेला

रात्र उलटल्यावर घुबडाने झाडासाठी अजून त्या पोकळीत पाहिले तेव्हा त्याला एक सोनरी पक्ष्याचे पिल्लू दिसलं

हे सोनरी पिल्लू पाहून घुबडाला ते पिल्लू आपल्या घरट्यात नण्याचा मोह आवरून त्यान प्रमान स्वतःच्या पिल्ला सारखं त्याला वाढविलं दान महिन्यात ते

पिल्लू पक्ष्याच्या जातीत बदलतच सुंदर म्हणून प्रसिद्ध झालं ती एक मावी होती त्या सोनरी पक्ष्याशी लग्न व्हावे असे सुंदरवनातील सर्व तरुण पक्ष्यांना वाटू लागलं परंतु त्या सर्वांना नकार मिळाला

सुंदरवनातील पक्ष्यांचा दोन तडे अस-लंला एक विचित्र पक्षी राजा होता. त्याची पट्टराणी एक लांडोर होती तिच्या इतकी सुंदर पक्षीण दुसरी नाही अशी तिला वर्षेड होती सोनरी पक्ष्याच्या सौंदर्याचे वर्णन ऐकून तिच्या मनात ईर्ष्यांनी पेडला आपलं सौंदर्य वाढविण्यासाठी पुष्कळ कृत्रिम उपाय करून सोनरी पक्ष्याला पहायला निघाली तिचा तो नटानट्टा पाहून सोनरी पक्षीण लवेलदां हसली

सोनरी पक्षिणीला प्रत्यक्ष पाहून राणीच्या मनात ईर्ष्यांनी जास्तच भडकला त्यांत ती आपल्याला पाहून हसली याचा विचार

करून तिला जास्तच सत्ताप चढला. सोनेरी पक्षिणीचे बाईट झाल पाहिजे असा विचार करून तिने एका महार काबळपाशी तिचे लहान काच देण्यासाठी हुकूम काढविला व शे लक्ष करवून दिले. महार काबळा व सोनेरी पक्षिणीने एका झाडावर घरे बांधून तेथे आपला संसार थाटला.

हत्तके झाड तरी लांडोरी राणीचा इष्यांमन शब्द झाला नाही. सोनेरी पक्षिणीचा ससार महार काबळपाशीवर ही मुखाचा बालू असलेला तिला पाहण्या नाही. तिने एक कुष्ठ उपाय शोधला. ती आपल्या नवऱ्याला म्हणाली : काय हो तुम्ही दररोज असे अशक्त होत चालला आहां की ऐन ताळ्यात तुम्हाला म्हातार-

एक सोनेरी पक्षिणीचे घरे लांडोरी राणीचा ताळ्यात घईल तिचे झिले अडेच तुम्ही आ. तुम्ही आपले क्षपाई नेर पाहारा चावला " पक्ष्यांच्या राजाने नमः शिवाय सोनेरी पक्ष्याने ज. चातल्याबरोबर ते आपल्या राकाला नेऊन वेऊ कायले सोनेरी पक्षिणीचा पण काही पक्षी घईना. दोघां नवर कांकोनी पळून दुसऱ्या अरण्यात जायच्या विचार केला, परंतु ते सुद्धा शक्य झाले नाही कारण लांडोरी राणीने पक्षास घारीना त्या दोघांवर मजर ठेवण्यासाठी नमले होते

एकदां घुबड सोनेरी पक्षिणीच्या घरेघा- जवळ आले. तिच्यावर जो प्रसंग आला

घाटले व तिला या संकटातून सोडावण्या- साठी काही उपाय करण्याचे पण त्याने योजले.

घुबडाला पक्ष्यांच्या औषधपाण्याची चांगली माहिती होती. त्याने एकदां पक्ष्यांच्या राजाचे औषधपाणी त्याला त्याचा आजार बरा केला होता. राजाचा त्याच्या- वर पूर्ण विश्वास होता. परंतु राणी जवळ असपर्यंत त्याला काही कारण शक्य नव्हते म्हणून तिला दूर पाठविण्यासाठी काही तरी उपाय करणे आवश्यक होते

म्हणून लांडोरीराणीचे आईबाप ज्या अरण्यात रहात असत त्या अरण्यात जाऊन त्याने सर्व पक्ष्यांना एक मेजवानी दिली

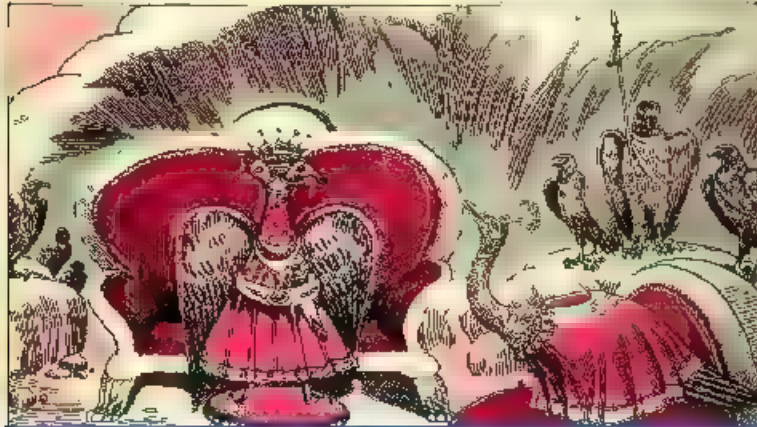
आणि त्यांच्या अंशांत काही तरी पिव कालवून ठेवले ते अन्न खाऊन त्या अरण्या- तले सर्व पक्षी आजारी पडले

ती बातमी लांडोरी राणीला कळली. तिने राजाला ती दुसऱ्यात कळविली आणि आपल्या आजारी आईवडिलांना भेटून घेते असे सांगून निघून गेली

दुसऱ्याच दिवशी घुबड पक्ष्यांच्या राजाला जाऊन भेटले त्यावेळी राजा सोनेरी पक्ष्याचे अडे खाण्याच्या तयारीत होता

घुबड राजाला म्हणाले-"महाराज! बाबा, याका! ते ताचे अडे दिसत नाही फार जुने, सडलेले दिसते आहे."

"अहो, ते काल रात्रीच घातलेले अडे आहे!" राजा म्हणाला.

“तरी खात्री करून घ्यावी, हे जर नाही का? हा पाण्याच्या पेल्यात अडे टाकून पहा! ताजे असेल तर बुडेल, नाही तर तरंगेल!” धुबड म्हणाले

“सला माहीत आहे ते!” असे म्हणत राजाने ते अडे घुबडाने आणलेल्या पाण्याच्या पेल्यात टाकले, पण ते अडे बुडले नाही आणि तरंगू लागले

“अरे. होय की! तुम्ही म्हणालात तेच खरे ठरले तर दूर नेऊन टाका हो ते!” राजा म्हणाला

घुबडाने ते अडे उचलून सोनेरी पक्षिणीला दिले लिखा तर आश्चर्यच वाटे म्हणाली तुम्ही हे अडे कसे काय बांध ‘रत हो?’

घुबडाने हसत त्याने जे केले ते सांगितले म्हणाला—‘मी एक जाड केली आणि ती मशरुची झाली. एका लहान पोराला ही जाडू करताना मी एकदा पाहिले होते. ती गोब पाण्यात अडी घालून पहात असे, ती बुडत नंतर ती पाण्यात मीठ चिरपळवून त्यात पुन्हा ती अडी टाकी

मी खात्या पाण्यातच राजाकरवी ते अडे टाकविले अडे शिळे कुजके असल्याची राजाची लायी झाली.”

ते अडे सोनेरी पक्षिणीच्या घरट्यात ठवव घोक्याचे आहे असे समजून धुबडाने ते आपल्या घरट्यात नेऊन ठेवले. तेथे त्या अडघातून एक सोनेरो पिल्लू बाहेर आले एक दिवशी रात्री त्या पिल्लाला घंऊल घुबड दुसऱ्या अरण्यात निघून गेले

कांडारी राणी आपल्या आईवडिलांना भेटून परत येत असता वाटेत एका शिकान्याने तिला बाण मारून ठार केले. त्यानंतर काही दिवसांनी राजादेखील मरण पावला तेव्हापासून सोनेरी पक्षिणीला व तिचा तबरा महार कावळा दोघांना कायमची सुक्ती मिळाली. दोघे, घुबड निघून गेले होते त्या अरण्यात जाऊन आपल्या पिल्लाला भेटले व तेथेच घरटे बांधून राहू लागले

हत्तीची सुना

आफिका खंडातल्या एका मोठ्या सरोवर राख्या उत्तरेकडील तीरावर रामोगी नावाचा एक मनुष्य आपल्या सात मुलांबरोबर रहात असे. सर्वांच्या बायका व मुले बाळे पण एकत्रच रहात त्या सर्वांच्या लहान लहान शोपड्या मिळून एक छोटे खानी घावच झाले होते

रामोगी बाळखानंतर त्यांच्या रीतीप्रमाणे सर्व जमीनजुमला त्याच्या मोठ्या मुलाला मिळाला जाकीक्या सहा जणांना आपापल्या बायको व मुलांबरोबर आपली कोठतरी जाऊन रहावे लागले.

भावंडांपैकी शेवटचे दोघे भाऊ जुळ्या भावंडासारखे रहात हिडण फिरणे, खाण पिणे शोपणे सर्व एकत्रच. एवढेच नव्हेतर दोघांनी लग्ने केली ती सुद्धा दोघी सख्या बहिणींकी केली, म्हणजे दोघांना पिरनिराळे रहावे लागू नये

दोघांनी एकत्रच जागी शोपड्या बांधून रहायचे ठरविले आणि दोघे मिळून शेतभाती करीत तसे करणे त्यांच्या रीतीबिरुद्ध होते तरी त्यांनी त्या शोप्टीची फिकीर केली नाही

रामोगी रहात असे त्यांच्या पूर्वजा एका मोठ्या अरण्याच्या बाजूलाच दोघ शोपड्या बांधून राहू लागले

परंतु रीतीबिरुद्ध एकत्र राहण्याचा प्रयत्न आणि एका दाट अरण्याभोवती शोपड्या बांधण्याचा त्यांचा निश्चय, दोन्ही सहसाचोच कामे होती. त्या शिवाय अशी एक समजूत रूढ होती की ते अरण्य मगबलेल जंगल आहे त्यात धनुष्याने कधी पाऊल टाकले तर त्याला सरड्याचे किंदा एकाद्या रानटी जनावराचे रूप येते आणि शिण्याचे कारण म्हणजे जंगलात हत्ती रहात असत.

त्या हत्तींना पाहून मात्रिक देखील भिऊन पळून जात असत.

असा सवकर अरुष्या शेजारी पोधू आणि अरुवा दोघांनी शेतात ज्वारी पेरली होती. आणि कणसे पाहून कांगळे कीक येनार असे वाटू लागले होते.

एकदा अरुवा गुरांना जंगलात चरायला घेऊन गेला. पोधू वरें वाटत नव्हतं म्हणून अंधश्र्णावरुष पडून होता. इतक्यात मुलं "हत्ती हत्ती" अशी ओरखू लागली. पोधू चढदिशी उठला आणि एक भाला हाताला आला तो घेऊन बाहेर गेला.

ज्वारीच्या शेतावर हत्तीचा एक मोठा कळप तुटून पडला होता. ज्वारीची कणसे

करीत होते पोधू जंगलात थोडा एका बाजूला जाऊन मोठ्याने ओरखला. ते ऐकून सर्व हत्ती जाबच्या जागी खबकले

हत्तीने आपल्या हातातला भाला सर्व शस्त्री एकवटून हत्तीच्या कळपांतल्या सर्वात मोठ्या हत्तीवर फेंकला आणि तो त्या हत्तीच्या गळ्यालात जाऊन पडला. तो हत्ती रागाने आणि कळा सहन झाल्याने फार मोठ्याने ओरडत जंगलास गिरला आणि त्याच्या पाठोपाठ कळपातले सर्व हत्ती निघून गेले.

पोधून जे साहस दाखविल त्यामुळे पीक बाचले. परंतु या प्रयत्नात त्याच्या हातून एक चूक झाली त्याने हत्तीला जो भाला मारला होता तो अरुवाकडे होता. आणि मिळमान् पिढ्या त्याच्या कुटुंबात वापरण्यात आला होता लोच येयका हत्तीबरोबर नाहीसा झाला त्याच्या कुटुंबात तो भंडवलला भाला असल्याची समजूत होती पूर्वी कोणी नदी बातीच्या लोकांनी तो भंडवून तयार करविला होता, म्हण. रामोरी स्वतः तयार करविलेले आलेच बापरी. बंधपरंपरागत बाळून आलेला तो भाला त्यानं कधी बापरला नव्हता त्यानं आपल्या सर्व संपत्तीची वांटणी करून ठेवली होती. त्यात हा भाला अरुवाच्या वांटणीला

समोडून ठेवात अस पोधून नाच भाला उचलून हत्तीचा कळप पळवून लावला होता.

अरुवा गुरांना घेऊन संध्याकाळी वरी आला तेव्हा पोधूने घडलेली चूक कळू करून माफी मागितली परंतु अरुवाला इतका राग आला की तो म्हणाला-"तू मलास तरी बालेल परंतु माझा भाला मला परत मिळाला पाहिजे."

पोधून, त्या शाट जंगलात हत्तीच्या कळपात शिरून तो भाला परत मिळविणे किती धोष्याचे असे बरेरे पोष्टी सांगितल्या. परंतु अरुवा हुद्दाला पेटला होता म्हणाला-"माझा भाला आणून दे नाही तर मी तुला छार करीन"

"ठीक, मी तुला भाला आणून देतो त्या प्रयत्नात प्राण द्यावे लागले तरी बरत येणार नाही!" असे सांगून पोधू दुसऱ्या दिवशी कोणी उठण्यापूर्वी एक भाला खांद्यावर टाकून हत्तीच्या कळपाचा शोध काढीत निघाला दिवसभर रानटी जनावरांपासून आपला वचाज करीत तो पुढे जात होता रात्री एका मोठ्या झाडाच्या चोकळीत बसून त्याने बरोबर आणलेल्या भोकच्या खाल्ल्या आणि उजाडपर्वत ओपून राहला उजाडल्यावर पुन्हा हत्तीच्या शोषार्थ पुढे निघाला बराच वेळ चालत राहल्यावर

झाडीच्या मध्य भागी एक मोकळी जगा दिसली तेथे एक जुनी शोपडी होती शोपडीतून बुर बाहेर येत असलेला दिसला.

पोधू चकित होऊन शोपडीकडे पहात असतां एक म्हातारी बाहेर आली. वाळलेल्या काटण्या तोवीत ती बडबडत होती या म्हातारीला कोणी हातभार द्यायला असते तर!

ते ऐकून पोधू ळटदिशी पुढे वळून म्हणाला- आजो! मी तोडून देतो लाकडे." आणि त्याने म्हातारीच्या हातातली कुऱ्हाड मागून घेतली

म्हातारी त्याला लाकडे फोडीत असलेला पाहून कृतज्ञतापूर्वक हसत म्हणाली-

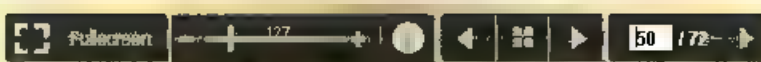

"कोण रे बाबा तू? देवासारखा येऊन पावलास!"

पोधून थोडक्यात आपली सर्व कथा सांगितली

'असल साहस दाखविणारा तूच हिस-लाम बाबा' तुला मदत करता येईल की नाही मी सांगू शकत नाही परंतु तू काही काळ लाकडे फोडून देण्याचे काम करीत येथेच रहा ती म्हणाली

पोधू सुमारे एक महिनाभर भूतातारीकडे लाकडे फोडत वई व ती सांगे ते काम करी ती दररोज त्याला छेण कमी बोल पण मधूनमधून मूर्ख वालायक आळशी ऐदी म्हणायलादेखील मागेपुढे पहात नसे

मदत मिळण्याची लक्षण दिसत नव्हित अशी पोधूची खात्री झाली ती जगदी निराश झाला. अशा प्रसंगी भूतातारीने त्याला बोलावून जवळ बसायला सांगितल व म्हणाली-"तू इतके दिवस फुकट गेल असे समजू नकोस. धीर, सहनशक्ती आणि शील हे तीन गुण असल्याशिवाय माणसाला आपल्या कामास यश मिळत नाही तुझ्यात हे तीनही गुण आहेत या गोष्टीची खात्री करून घेतल्यावर तुला हत्तीच्या कळपात आजून कार्यसिद्धी होईल असे बला वाटते तू एका हत्तीला दुखापत केली आहेस हत्ती कधी क्षमा करीत नाहीत. म्हणून तुला थोडी बघत होईल यासाठी एक वस्तु तुझ्याजवळ देऊन ठेवते." असे सांगून भूतातारीने एक निळ्या रंगाचा काचचा मणी पोधूच्या हातात दिला

दुसऱ्या दिवशी कोणत्या दिशेने व वाटेने गेल की हत्तीच्या वस्तीत ती पोहचू शकेल हे तिने मागितले

भूतातारीने सांगितल्याप्रमाणे चाळून पोधू चारपैल तारात हत्तीच्या वस्तीत येऊन पोचला त्या रात अरण्यात एक मोठे मैदान होते मैदानाच्या चारीबाजूला किल्ल्याच्या कोठामाखेरी दाट झाडी होती मोठमाठी जाड खोडाची झाडे परस्परांना चिकटून होती

हत्ती कळपात लहान थोर हत्ती व हत्तीणी होत्या त्यांत एका लहानशा टकाड्या सारखा एक म्हत्वाय हत्ती पोधूला दिसला तो त्याचा राजा असावा असे त्याला वाटल पोधू त्या गजराजासमोर खाली मान करून बघरघर कापत उभा राहला.

गजराजाने काहीतरी आवाज करून म्हटल्यासारखे वाटले "तू इकडे कशासाठी आला आहेस?" असे तो बिचारीत असावा असे पोधूला वाटले, म्हणून त्याने मान वर करून सर्व हत्तींना ऐकू बाईल अशा स्वरान उत्तर दिले-"गजराजा! तुझ्या कळपाने माझ्या ज्वारीच्या शेतात शिरून नासधूस सुरू केलेली पाहून मी पिकाच्या रक्षणासाठी धडिचाराने आणि निर्वयपणे तुमच्यापैकी एकाला भाला मारला तो भाला माझ्या भावाचा होता तो भाला मी परत आणून दिला नाही तर मला प्राणदंड देण्याचे माझ्या भावाने ठरविले आहे. म्हणून मी तुमच्याकडे आपल्या प्राणाची भीक मागा-बला आलो आहे. बला तो भाला तरी परत द्या किंवा माझा जीव घेऊन या अग्निशिब्यातून माझे रक्षण तरी करा!"

बराच वेळ कोणताही हत्ती काहीच बद्दगारल्यासारखे भासले नाही परंतु काही वेळाने हत्तीचा राजा काहीतरी म्हणाल्या

सारखा भासला. इतर दोन हत्ती गुण-गुणत्यासारखे वाटले नंतर दोन हत्ती पोधूला दूर एका झाडाखाली घेऊन गेले त्यानंतर हत्तीची सभा सुरू झाली बराच वेळ चर्चा होत राहली असावी मधूनमधून हत्तीचा होकारार्थी नकारार्थी आवाज झाल्याचा भास होई शेवटी सभा संपली हत्ती पोधूला आपल्या राजाकडे पुन्हा घेऊन गेले. गजराज काही खरी म्हणाल्यासारखे वाटले

हत्ती पोधूला एका झाडीत घेऊन गेले तेथे फूकळ भाले फडलले होते पोधून आपल्या भावाचा भाला ओळखून उचलून घेतला त्यात सर्व हत्तींना नम्रतापूर्वक

नमस्कार केला आणि ह्यांचे आभार मानून आपल्या बस्तीच्या स्थान परतला

परंतु येत असतां तो वाट चुकला की काय ह्याला कळलं नाही, एवढं खरे की, ह्या म्हातारीची झोपडी त्याला वाटेत लागली नाही म्हातारीत दिलेला तो निळा मणी त्याच्याकडच राहून गेला

भाला परत मिळाल्याबद्दल अरुवाला फार आनंद झाला. पोधूनें जे पहायला किंवा अनुभवायला मिळाले सगळे सांगून त्याला म्हातारीकडून मिळालेला निळा मणी दाखविला. सर्वे तो मणी हातात घेऊन पहात त्याचे कौतुक करू लागले. नंतर मुलानी हा मणी घेतला. खेळात अरुवाच्या लहान मुलाने तो सोडास टाकला आणि गिळला

झाले, तेवढ्यावर पुन्हा मांडण सुरू झाले. पोधूच्या बायकोने ह्या मुलाला ओराने चार दिव्या अरुवाची बायको आपल्या मोठ्या बहिणीला त्याबद्दल तडिला आले ते बोलली

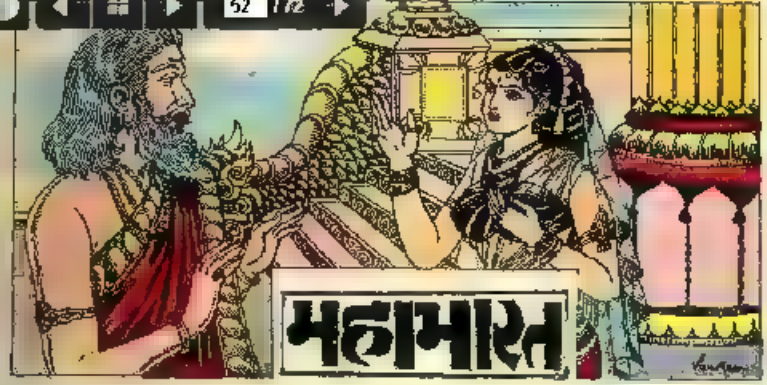
तुझा भाला घालवून बसली तेव्हा तू भासा जोंब घ्यायला तयार झालास मी प्राण-पणाने तो लावून दिला. आतां भासा हा मजबलला मणी तुझ्या मुलात गिळला आहे. बोल, आतां तुझे काय म्हणणे आहे ते ऐकू दे "

"उद्यां मी दुसरीकडे जाऊन आपलं बगळं बिऱ्हाव साकारतां, कुशी कांजरी एकत्र राहू शकतील, पण दोघे आज एकत्र नांदणे अनुप्य जातीत तरी शक्य नाही, असे मला वाटू लागले आहे" अरुवा म्हणाला,

"ठीक, तुला काय वाटेत ते कर परंतु भासा मणी तुझ्या मुलाने गिळला आहे! मी त्याला आपल्याकडे ठेवून येणार!"

पोधू म्हणाला

अरुवाला नकार देता आला नाही, त्यानं आपल्या मुलाला पोधूकडे ठेवून दिले आणि दूर दुसऱ्या टंकाडावर आपलं झोपड बांधून तेच राहून लागला

नरह राजा पूर्वी स्वभावाने फार चांगला

होता इश्वर मिळतांच तो योग-बिलासात पडला. अप्सरां बरोबर विहार करीत असता त्याला एकदा इंद्राची स्त्री घची दिसली. तिला पाहतांच तिच्याशी विहार करण्याची इच्छा त्याच्या मतात उत्पन्न झाली आपल्याला इश्वर मिळाले असता इंद्राची बायको आपली पत्नी व्हा असे नवे असा त्यानें हट्ट धरला. त्यानं सचीला कळविले तेव्हा ती बृहस्पतीकडे गेली

ते कळल्यावर नरह राजा बृहस्पतीचा फार राग आला व तो देवांना आणि ऋषींना शिव्या वाण देऊ लागला.

परस्पराने नजर टाकणे महापातक आहे यासाठी काही तरी उपाय करणे आवश्यक असे त्यांनी नरहाला समजावून

"इंद्राने अशी अनेक कामे मागं केलेली आहेत. ह्यावेळी तुमचा ही नीति अनोखी कोठे गेली होती?" नरहाचे विचारले

तेव्हा देव बृहस्पतीकडे गेले व म्हणाले- "सुचीने नरहाची पत्नी म्हणून राहणे मान्य केले नाही तर त्रिलोकावर मोठे संकट येईल."

"मला वाटेत त्या यातना सहन कराव्या लागल्या तरी मी त्याची पत्नी म्हणून रहावला तयार नाही" सचीन साफ सांगून साकले.

त्या स्थितीत नरहाचा राग वांत करण्यासाठी व सचीवरचे संकट टळावे

यासाठी काही तरी उपाय करणे आवश्यक

बृहस्पती देवांना म्हणाला-“नहुषाला फार गर्व झाला आहे. गर्वोन्मत्ताचे पतन हे निश्चित आहे. शाचीने विचार करण्यासाठी थोडा अवधी वागून घ्यावा.”

त्याप्रमाणे शची नहुषाला जाऊन भेटली आणि म्हणाली-“आपण म्हणता आहा ते विचार करूनच मी ठरवू शकेन. तरी मला थोडा अवधी द्यावा.”

तिकडे ऋषी मुनींनी नहुषाच्या पायांचे खापर पूर्णपणे भराने घासाडी त्याच्याकरवी अश्वमेध यज्ञ सुरू करविला. इत्र नहुषाच्या तेवासमोर उभा राहू शकला नाही. शाचीने त्याला भेटून पुन्हा इद्रपद प्राप्त करण्यास न विना नाराजिपणाने निघती गेली.

‘घावेळी नहुष शक्तिशाली आहे. त्याच्या पापाने आपण भरत झाले आहे. परंतु तुम्हा मदतीने तो लवकर धक शकेल. नहुष तुम्हावर भाळला आहे तेव्हा तु सांगशील ते करायला तो तयार होईल. तू त्याला वसे सांग की सप्तर्षींनी त्याला पालवीत बसवून तुम्हाकडे आणवे नहुषाचे पतन होण्यास हा सर्वोत्तम उपाय आहे.” इद्राने शाचीला सल्ला दिला.

शाचीने नहुषाला अश्वितीय बाह्यात बसून द्यावे असे सांगून ऋषींनी बाहून आणलेल्या पालवीत घायला सुचविले. नहुषाला परमानंद झाला. त्याने सप्तर्षींनी त्याच्या पालवीला खांद्या घासला सांगितले मुनी नहुषाला राग पावा घासाडी मुद्राम हुळहुळू चालू लागले नहुषाने ‘सर्प’ ‘सर्प’, म्हणजे ‘छवळर चला’ असे म्हणत अगस्त्य ऋषींना लाथ मारली. तेव्हा अगस्त्य ऋषींनी त्याला शाप दिला-“तूच ‘सर्प’ म्हणजे सर्प हो!” त्याप्रमाणे नहुष स्वर्ग-लोकातून भूलोकात येऊन पडला आणि इद्राला पुन्हा इद्रपद मिळाले.

दस्याने ही कथा पांडवांना सांगितली आणि पांडवांचा निरोप घेऊन कौरवांकडे गेला.

द्रुपद राजाचा पुरोहित पांडवांचा हून जोराने म्हणत होता-“तुम्हाला या प्रसंगीच

कौरव आणि पांडवांच्या बाजूने युद्धास तयार होऊन झालेले राज आपापल्या सैन्यासह येऊन पोचले होते.

पांडवांच्या बाजूने युद्ध करण्यास सात अक्षौहिणी सैन्य उपलब्ध यथे जमा झाले महारथी युयुधान एक अक्षौहिणी सैन्य घेऊन आला. चदि वैशाच राजा घुष्टकेतू आणि जरासंधांचा मुलगा जयत्सेनदेखील एकेक अक्षौहिणी सैन्यानिशी आले. पांडव वैशाचा राजा पर्वत प्रवेशात राहणाऱ्या शूर योद्ध्यांचे सैन्य घेऊन राखल झाला. द्रुपद राजा अनेक देशांच्या शूरवीरांसह व आपल्या शूर पुत्रांसह फार मोठे सैन्य घेऊन आला. मत्स्य देशाचा राजा विराट निरिजन वीरांचे एक मोठे सैन्य घेऊन आला. अनेक देशांचे राजे आपापले झेंडे उभारून कौरवांशी युद्ध करण्यास येऊन पांडवांच्या मगरिते हजर झाले.

त्याच वेळी कौरवांच्या बाजूने अकरा अक्षौहिणींचे सैन्य पांडवांशी युद्धास तयार होऊन हस्तिनापूरला आले. नरकातुराचा मुलगा भगदत्त भीम, किरात इत्यादि जातीचे एक अक्षौहिणी सैन्य घेऊन आला. त्याच प्रमाणे भूरिश्रवा आणि शल्य प्रत्वेकी एक अक्षौहिणी सैन्य घेऊन आले पल्लव गुण झाला कारण करून हस्तीसारखे बसिष्ठ

सौवीर देशाहून अपद्रथ वगैरे शूर शूर वीर तयार होऊन आले. त्यांचे सैन्य सुमारे एक अक्षौहिणी होते. दक्षिणकडून माहिष्मती नगरीहून नील अयंकार शस्त्रास्त्रे वारण करणाऱ्या आपल्या शूर वनूयायांसह आला. अवतीचा राजा दोन अक्षौहिणी सैन्य घेऊन हजर झाला. कंकय देशाचा राजा एक अक्षौहिणी सैन्यासह आला. इतर लहान थोर राजांचे मिळून तीन अक्षौहिणी सैन्य पण आले.

दुर्योधनाच्या बाजूने अगस्त्य सैन्यालाच हस्तिनापूरला उतरण्यासाठी गुरेथी जागा नव्हती ते सैन्य पंचनद, गूर्जर, रोहित-

आणि धमनेच्या विस्तीर्ण तोरावर राहूटधा व तंबू टाकून उतरले.

अशा तऱ्हेने जामोजागी पसरलेले सैन्य पहात हुपद राजाचा पुरोहित हस्तिनापुरी पोचला आणि सरळ धृतराष्ट्राच्या दरबाराला गेला. त्या वृद्ध ब्राह्मणाचे विदुराने भोष्माने धृतराष्ट्राने सर्वप्रकारे आदरातिथ्य केले आणि पांडवांची कुशलवार्ता विचारली त्या ब्राह्मणाने देखील दुर्योधनादिकांची कुशलवार्ता विचारून घेतली आणि सर्वांना एक यईल व कळेल अशा स्वराने म्हणाला—

“समासद हो! धृतराष्ट्र व पांडू घोघे सख्ख भाऊ वाडवडिलांच्या मपतींवर व

आहे तऱ्हेने धृतराष्ट्रच्या मुलांना त्यांच्या पिताचे राज्य आणि पांडूपुत्रांना त्यांच्या पिताचे राज्य उपभोगण्याचा अधिकार आहे परंतु पांडवांना मात्र ते उपभोगण्यास मिळू नये, याचे कारण काय? पांडवांना त्यांचे राज्य उपभोगू न देता दुर्योधनाने त्यांना दिलेल्या आस मुग्धां सर्वांच्या माहितीचा आहे पांडवांचे भाव्य बलवत्तर हावे म्हणूनच ते सर्व संकटांना तोंड देऊन नांचले. पांडवांनी आपल्या स्वतःच्या शौर्य पराक्रमाने मिळविलेले राज्यदेखील त्यांना पूर्णपणे उपभोगता आले नाही कारण त्यांच्या कारस्थानाला कपटी अकुनीने हात-भार लावला बारा वर्षे वनवास व एक वर्ष अज्ञातवास पांडवांनी सपत्नीक भोगला विराट नगरीत त्यांच्यावर जे जे प्रसंग ओढवले ते सांगण्यासारखे किंवा ऐकण्या-लायक युद्धां नाहीत. इतके असूनही पांडवांची इच्छा कौरवांशी सख्य राखण्याची आहे युद्धामुळे धाणहानीच होणार काही-तरी ससेटाने करावे असे त्यांना मनावाचून वाटते दुर्योधनाला त्याच्या असख्य सैन्याचा विश्वास वाटतो आहे परंतु तो त्याचा निव्वळ भ्रम आहे. त्याच्याकडे पांडवांपेक्षा चार अशोहिणी सैन्य असून उपयोग काय? पांडवांच्या सैन्यात सात्यकी, भीम, वक्रुल

तितक्याच अशोहिणी सैन्याला पुरे करून सोडेल कृष्ण त्याच्या सारखाच पराक्रमी आहे अशा बलाढ्य पांडव वीरांची युद्ध करून जिक्रभ्याची आला, कोणत्याही बुद्धिमान माणसाच्या मनात उत्पन्न होणार नाही पांडवांशी सख्य करून घ्यायला याहून चांगली संवी मिळणार नाही”

हुपदाच्या पुरोहिताने या शब्दात निवेदन केल्यावर भोष्माचार्य म्हणाले—“हे ब्राह्मणोत्तमा! आपण म्हणालात ते किती कठोर व कडू असले तरी सत्य तेच आहे. पांडवांनी युद्धाची सर्व प्रकारे तयारी करून सख्य करण्यासाठी हात पुढे करणे हे त्यांना शोभण्यासारखेच आहे अर्जुनाने अनेक अस्त्रे संपादन केली आहेत स्वतः द्रुपद वस्त्रायुध धारण करून युद्धाला उभा राहला तर अर्जुनासमोर त्याला माघार घ्यावी लागेल.”

भोष्माचार्य बोलत वसता सध्येच उठून कर्णे उभा राहिला आणि म्हणाला—“ब्राह्मणोत्तमा! आपण म्हणालात त्यात नवीन काहीच नाही. भर्षराज स्वतः जाण्य केलेल्या अटीप्रमाणे घुसत आपले सर्वस्व हाकून वनवासाला गेला आणि तोच मूर्खपणाने आपले राज्य परत वागवतो आहे, यात काही अर्थ आहे का? पांडवांच्या बलपरा-

कमाला निव्वळ दुर्योधन एक दीचभर जमीन देखील घायला तयार होणार नाही त्यांना परत राज्य हवे असेल तर अटीप्रमाणे पुन्हा वनवास भोगला पाहिजे राज्यासाठी ते धर्मनीती सोडून युद्धाला तयार झाले आहेत”

भोष्माचार्य चकित होऊन म्हणाले—“कर्णा! या सर्व गोष्टी व्यर्थ आहेत अर्जुनाने एकट्याने आपणा सर्वांना किती सहज पळवून लावले होते ही गोष्ट तू विसरलास का? त्या ब्राह्मणोत्तमाने सांगितल्याप्रमाणे तू वागला नाहीस तर अर्जुनाच्या कोपाग्नीत सर्व कौरव आणि त्यांचे असंख्य सैन्य भस्म होऊन जाईल!”

मध्येच धृतराष्ट्र घोळणे आवश्यक वाटून म्हणाला—“कर्णा! असे उमेदपणाने बोलणे तुला शोभत नाही. भीष्मानापांनी जे काही सांगितले आहे ते सर्वांच्या हिताचे आहे.” नंतर हुपदाच्या पुरोहिताकडे बघून म्हणाला—“ब्राम्हणांतमा! मी आपले उत्तर सर्व गोष्टींचा विचार करून संजयाकरवी पांडवांकडे पाठवितो. आपण पांडवांना जाऊन तसे कळविण्याची कृपा करावी!”

हुपदाच्या पुरोहिताला निरोप देऊन धृतराष्ट्राने संजयाला बोलाविले आणि म्हणाला—“संजया! तू ताबडतोड उपप्लव्य तगरीत जाऊन धर्मराजाला भेट आणि पांडवांची कुशलवार्ता विचारून सर्व संक-

याबद्दल त्यांचे माझ्या वतीने अभिनंदन कर. नंतर कुण्याला आणि पांडवांच्या मदतीला आलेल्या इतर प्रमुख वीरांना बोळावून त्यांना आमच्या वतीने सांग की, आमच्यामुळे पांडवांना फार कष्ट सहन करावे लागले. धर्मराज रागावून घ्यून आमच्याशी युद्ध करण्यास तयार होऊन येत आहे हे ऐकूनच आम्हाला आवचयं व भय वाटू लागले आहे. भीमार्जुन दोघे अत्रितीय वीर आहेत. त्यांच्याबद्दल काय बोलायचे ते तूच ठरव! परंतु युद्धाशिवाय काय होऊ शकेल ते समजावून सांग, एवढेच माझे म्हणणे आहे!”

संजय रथात बसून उपप्लव्यला आला आणि धर्मराजाला घेऊन, धर्मराजाची कुशलवार्ता विचारून झाल्यावर संजय सर्वांना संबोधन करून म्हणाला—

“धृतराष्ट्र महाराजांनी सख्य आणि शांती घडवून आणण्यासाठी मला आपल्याकडे पाठविले आहे. पांडवांना जग आदर्श पुरुष म्हणून ओळखते. म्हणून राग घेऊन त्यांनी काही करावे हे शोभत नाही. युद्ध करणेच गैर. आपल्या बंधुबंधवांचा वध करण्यापेक्षा स्वतःला मरण आलेले बरे. कौरवांचा वध करून राज्य प्राप्ती करून येणे कोणत्याही परिस्थितीत हिताचे नाही.

नाही. तसेच कौरवांचे सैन्यदेखील बलशाली आहे. दोघांचे युद्ध होऊन त्यात एकाचा जय झाला तरी जिंकणाऱ्याला काय सुख मिळणार? पांडव कधी धर्म व नीती सोडून युद्ध करणार नाहीत त्याची मला पूर्ण खात्री आहे. शांतिस्थापना कधी होईल याचा विचार करावा अशी भी धृतराष्ट्र महाराजांच्या वतीने हात जोडून विनंती करतो.”

संजयाने असे निवेदन केल्यावर धर्मराज म्हणाला—“संजया! युद्धासाठी मी का आतुर आहे? शांतिस्थापनेसाठी युद्ध करण्यास सिद्ध होणारा मी मूर्ख नाही. साहज्या माणसाने स्वतःच्या सुखाची जितकी काळजी वाळगामला हवी, तितकीच, किंबहुना थोडी जास्तच काळजी इतरांच्या सुखाची देखील वाळगली पाहिजे. दावागी पेटला असता फक्त “मी मरतो आहे, मला वांचवा!” म्हणणारा मूर्खच नव्हे काय? कुष्ट दुर्घोषनाची सर्व कुरूपे बीळपासभोर होत असतांना त्या विरुद्ध एक चकार शब्द ही न बोलता धृतराष्ट्र महाराज सगळ्या जसले होते. त्यांना कसे सुख मिळणार? कपटीपणाने सूत खेळून कौरवांनी आपल्यापासून वीर परले. तरी देखील कौरवांशी सख्य राखण्यात मला कोबत्याजी प्रकारे

हरकत वाटत नाही. मी सर्व जुन्या गोष्टी विसरून आप्यास तयार आहे. फक्त ईश्वरस्वाचे राज्य मला साधला सांग. त्याला चक्रवर्ती राजा रहावयाचे असेल तर खुसाळ राहू हे!”

संजय म्हणाला—“धर्मराज! तुला सर्वांतच हे माहीतच नाही. तुच्छ राज्य लोभाने तू आपली अपार कीर्ति कलंकित करून घेणार का? तेव्हा युद्धाचा विचार मनातून काढून टाक. कौरव तुला आपल्या राज्यातला एकही तुकडा देतीलच मला वाटत नाही. युद्ध करून राज्यप्राप्ती करून वेण्यापेक्षा तू आणि तुझ्या बंधूंनी याचना वसि धारण केल्याने कधी कीर्ति नवेलक.”

संजयाने नीति अनीति व धर्मधर्म या विषयी जे त्याला सांगायचे होते ते सांगितल्यावर धर्मराज म्हणाला-“संजया! तू म्हणालास ते मी सर्व ऐकले. परंतु आपद्धर्म म्हणून एक असतो. संकटांत सांपडल्यावर त्यांतून मुक्ती प्राप्त करण्यासाठी अधर्म कार्य करावे लागले तरी ते कर्तव्य धर्म म्हणून करावे लागते. तो देखील धर्मच होय! तरी कृष्ण उपस्थित आहे. तो जे म्हणेल ते मी आपले कर्तव्य समजून करायला तयार आहे.”

कृष्ण संजयाला म्हणाला-“तू आज सख्य आणि शांतीच्या गोष्टी करीत आहेस. क्षत्रियांनी युद्ध न करणे हा त्यांचा धर्म आहे असे का तुझे म्हणणे आहे. अधर्म करण्यास सर्व प्रकारे सिद्ध झाले धृतराष्ट्राचे पुत्र! दुर्गंधनाने अनीतिपूर्वक पांडवांचे सर्वस्व हरण केले. त्यात क्षत्रियधर्म त्याने कोपला पाळला? तूच शांत? इतके दिवस त्याने पांडवांचे राज्य उपभोगिले. आतां त्याने त्यांना ते कां परत करू नये?

हजारपटीने चांगले. म्हणून युद्ध करून त्यात मरण झाले तरी ते आम्हांला योग्य वाटते. ही गोष्ट तू कोरव वधेत जाऊन स्पष्टपणे सांग!”

संजयाने त्याच्या हातून काही बूक झाली असल्यास क्षमा करण्याची प्रार्थना करून सर्वांचा निरोप घेतला. तो निघाला तेव्हा धर्मराज त्याला म्हणाला-“संजया! आम्हांला खरोखरच सख्य व शांती हवी. आदित धृतराष्ट्र महाराजांना देखील सख्यच हवे असेल तर त्यांनी आमच्या राज्यातला काही भाग तरी आवा असे त्यांना सुचव. आम्हांला पांच जणांना फक्त पांच गावे, कुक्षस्थल, वृकस्थल, माकंदी, वारणावत आणि पांचवडे जे त्यांना दष्ट वाटेल ते त्यांनी द्यावे असे सांग. सर्वे सुखाने राहू या. मला सख्य आणि शांतीची जितकी अभिलाषा आहे तितकाच मी बुडालापण तयार आहे!”

धर्मराजाचा तो संदेश घेऊन संजय हस्तिनापूरला परतला.

शिवपुराण

[२२]

विश्वनाथ तथा विशालाक्षी दोघे काशीला येऊन राहू लागल्यावर व्यास मुनींना वाटले की काही वित्तस काशीला जाऊन काशीवास करावा. तो विचार मनात येताच ते एक दिनशी वापल्या तीनशें शिष्यांसह काशीला येऊन पोचले. त्यांच्या शिष्यांत वैशंपायन, जैमिनी, सुमंत आदि प्रमुख होते.

सर्व ऋषींनी प्रथम गंगेवर स्नानसंध्यादि करून गायत्री जप झाल्यावर षडरात्रीची आराधना केली. व्यास मुनींनी शिष्यांसह मुक्तिमंडपात बघ्याद्ध होईपर्यंत शिवपुराणाचे वाचन केले. नंतर सर्व मंडळी भिक्षाटनास निघून गेली.

त्या वेळी षंकर पारंगतीला म्हणाला-“व्यास मुनींची परीक्षा घेतले पाहिजे.

त्यांना किंवा त्यांच्या शिष्यांना कोणाला भिक्षा मिळता कामा नये.”

विशालाक्षी पारंगतीने होकारार्थी मान हलवून नवरीच्या प्रत्येक गृहिणीच्या मनात भिक्षा न देण्याची प्रेरणा उत्पन्न केली. व्यास मुनी सशिष्य “भिक्षादेहि!” म्हणत घरोघरी फिरत असतां त्यांना उत्तर मिळे-“अन्नाप संपाकच झाला नाही!” किंवा “जेवणे आटोपून बराच वेळ होऊन गेला!” एकेका घरी तर कोणी दार देखील उघडले नाही.

तीन षडहरी गुरू आपल्या मंडल परत आले व सर्व शिष्यमंडळी रिकाम्या हातांनीच परतली. सर्वांना भुका लागल्या होत्या.

“मला भिक्षेत एक शीत देखील मिळाले नाही!” व्यास मुनी म्हणाले आणि त्यांनी

आपल्या शिष्यांना विचारले—“तुम्हांला काय काय भिक्षा मिळाली?” परंतु शिष्यांनीपण त्यांना मुळीच भिक्षा न मिळाल्याचे सांगितले.

लासोपाठ सात दिवस कोणत्याच भिक्षा मिळाली नाही. व्यास मुनींना आश्चर्य वाटू लागले, या शिवपुरीत एका काळी विनोदशासारक्याचे राज्य होते आणि आतां तर कळीविश्वनाथ स्वतः काशीवास करीत आहे. प्रत्येक या याचात गृहिणी अन्नपूर्णा म्हणून ओळखली जाते. एक आठवडाभर उपासमार व्हावी, याने कारण काय? उपासामुळे वैशंपायन, जैमिनी, सुमंत

आठवा दिवस उजाडला. स्नानसंध्यादि आटोपून व्यासमुनी शिष्यांबरोबर भिक्षा-दत्तास निघाले.

परंतु एका घरीवेसील कोणी भिक्षा चातली नाही. तेव्हां मात्र व्यासांना मनस्वी राग येाला. त्यांच्या कपाळांला आठधा पडल्या. कपाळावर चम्याचे बेंब दिवू लागले. त्यांनी कमंडलातून पाणी घेऊन शाप देण्यासाठी संकल्प सोडण्याचा निश्चय केला. आपले भिक्षापात्र फोडून सर्व काशी-वासियांस असा शाप देण्याचे ठरविले की तीन पिढ्या त्यांना विद्या, धन आणि भक्ती या तिन्हीचा लाभ होणार नाही. परंतु कमंडलातले पाणी सोडायला हात पुढे केला तेव्हां हात धरवर कापू लागला व कमंडलातले पाणी हातावर पडले नाही.

त्याच केळी एका वृद्ध लोभाभ्यवृत्ती स्त्रीने आपल्या घराचे दार उघडले. तिच्या सर्वांगावर क्षुब्ध वस्त्राभूषणे होती. ती म्हणाली—“हे ब्राह्मण! शाप कां बेलोस? माझ्याजवळ बेंब.”

व्यासांनी तिच्याकडे चकित होऊन पाहिले आणि ती कोण, तिचे वय काय इत्यादि गोष्टींचा विचार केल्याशिवायच त्यांनी त्या स्त्रीला नमस्कार केला आणि

नाही म्हणून का तू सर्व काशी नगरीला शाप द्यायला निघालास? तुझ्या हृदयाची परीक्षा घेण्यासाठी स्वतः काशी विश्वनाथाने हां बस पचला होता. नाहीतर तुझ्या सारख्यांना भिक्षा घालणे या काशीवासियांस असंभव होईल असे वाटले का तुला? दर रोज अन्नपूर्णा स्वतः सुवर्णाच्या पळीने अमृतासारखी खीर सर्वांना देते ही गोष्ट तुला माहीत नाही वाटते? तू आपला धोर सोडलास आणि विश्वनाथाला पत्नी स्वरूप असलेल्या या काशीनगरीस शाप देऊ लागलास. श्रावस्वत भूक ही तुझ्यासारख्या धोर बहुर्मीला देखील कशी हालवून सोडते हे उघड झाले आहे. बरे तर ये, मी तुला आज सशिष्य पंचपक्वान्नांचे मापून वाटते.”

ते ऐकून व्यासमुनी म्हणाले—“माते! आज कित्येक दिवसांनंतर तुझे हे अमृत तुल्य गोड शब्द ऐकायला मिळाले आहेत. माते, तू काय वाटेल ती भिक्षा घाल, आम्ही ती आपसास वांटून घेऊन खात मनाने समाधान करून घेऊ.”

ते ऐकून ती स्त्री स्मित वळून म्हणाली—“आळा! पध्याळ उलटून घालली आहे. तुम्ही सर्व मंगास्नान करून या. तुम्हां सर्वांना मी स्वतः मनसोक्त जेवण वाटणार आहे.”

त्यानंतर व्यास ऋषी आपल्या सर्व शिष्यांसह गंगास्नानास निघून गेले. स्नान-संध्यादि आटोपून पुन्हा त्या सुगृहिणीच्या घरी भोजनार्थ परत आले. त्या गृहिणीने सर्वांना आदरपूर्वक घरात बोलावून नेले, तिने पहिल्यापासून मांडून ठेवलेल्या पाटांवर त्यांना बसायला सांगितले आणि सगळे केळीची स्वच्छे पाने मांडली.

नंतर भूप रांगोळी आदी सात्वावर ती सर्वांस म्हणाली—“अतां आपोवणी घेऊन भोजनास सुरवात करावी.”

ते ऐकून व्यास मुनी व त्याचे शिष्य चकित होऊन परस्परांकडे पाहू लागले.

होती आणि पक्कावाचा वास पण येत नव्हता.

बाज ही गृहिणी आपल्याला उपाशी मारून आपली सर्वांची खोड मोडणार असे दिसते आहे, असे सर्वांच्या मनात येत होते, परंतु त्याच वेळी काही स्त्रिया आपोषणी साठी पाणी घेऊन आल्या. ती वृद्ध स्त्री सर्वानी म्हणाली—“बाळांनो! जेवामला थोडा उशीर झाला, सावकाश होऊं या!”

सर्वांनी आपोषणी घेतांच सर्वांच्या पानावर प्रत्येकाला आवडणारे पदार्थ वाडलेले विसले. सर्व पदार्थ स्वादिष्ट व प्रत्येकाला हृषेतितके वाडलेले होते.

प्रत्येकाला वाटत होते की ती वृद्ध स्त्री प्रत्यक्ष अन्नपूर्णाच आहे.

जेवणे झाल्यावर त्या वृद्ध स्त्रीने सर्वांच्या विश्वांतीची व्यवस्था केली.

थोड्या वेळाने पार्वतीपरमेश्वर तेथे आले. सर्व विश्वांती घेत पडले होते. पार्वतीच्या चेहऱ्यावर शांतभाव होता. परंतु शंकराचा चेहरा उग्र दिसत होता. शिव

प्रणाम करून उभे राहले.

शिवपार्वती उच्च आसनावर बसले शंकराने व्यास मुनीकडे कुठ वृष्टीने पाहून विचारले—“काय रे ए, उद्दंड मूर्ख, महाभारत लिहिण्याचे मूर्खत्व करून आज मला पत्नीस्वरूप असलेल्या काशीनगरीस आप्तायला निघाला होतास नाही का! एक तर या काशीत नू प्रवेश केलास हाच तुझा अपराध! आतां वास्त वेळ न घालवितां आलास तसा ही काशी सोडून चालता हो!”

व्यासांनी पार्वती परमेश्वरांना नम्रपणे नमस्कार करून सना सांगितली आणि काशीहून निघण्यास तयारी करू लागले. तेव्हा पार्वतीला राहवले नाही. म्हणाली—“शळ! तू काळजी करू नकोस. झालेल्या चुकीचे प्रायश्चित्त दक्षारामला श्रीमेश्वराची उपासना करून कर. तुझे सर्वप्रकारे कल्याण होईल.” पार्वतीच्या आज्ञेप्रमाणे व्यास आपल्या शिष्यमंडळी समवेत श्रीमेश्वराची उपासना करण्यासाठी दक्षारामला निघाले.

१३२. शंभर वर्षांचा वृक्ष

कॅलिफोर्निया संभ्रान्त गॅरेटविकोन्स पूर्वेकडे 'व्हर्जिन' हे द्वीप अमेरिकामध्यास एक सहलीचे स्थान म्हणून आहे. सर्वांत आधी १४७३ मध्ये कोलंबसने ही द्वीपे पाहिली. परंतु १९१७ मध्ये ही द्वीपे अमेरिकेच्या आझीन राज्यात सामील झाली. ही एकूण तीन द्वीपे आहेत—सेंट टॉमस, सेंट जॉन आणि सेंट क्रॉथ. येथील निवासी ग्रीसी आहेत. श्वाकी लोकोमोशन यांची उषजीविका अवसंभूत आहे. येथील समुद्राचा किनारा आकर्षक आणि हवामानी समशीतोष्ण असल्या कारणाने यात्रेकरूना सहलीसाठी या वेटांवर यावेसे वाटते.

या द्वीपावरच्या विचित्र दृश्यांपैकी एक स्थाने येथे एक “शंभर वर्षांचा वृक्ष” आहे. याची पाने भांड असतात. शंभर वर्षांत फक्त एकदांच या झाडाला फुले येतात, म्हणजे म्हणून या झाडाला हे नाव मिळाले. याची फुले पिबळी व सुबकदार असतात. पांच वर्षांच्या वयात सुदां फुले लावतात, परंतु फुले लागल्यानंतरच हे झाड मरते.

